

Unustamatu hetk aastast 2010

Emale

*Kus ma käinud
hoole varjus õnnepiiril;
kus ma näinud
silmis armu särakiiril
mulle paistvat nii?
See mu ema,
kelle kätes kaitsvad väed;
see on tema,
kelle pilgus hellust näed,
mida aeg ei vii!*

*Teede käänud
lahku juhtind laste sammu.
Armud jäänud,
kuigi pesapaigast ammu
lendas välja lind.
Üle raja
ema heldeid soove jagab;
hääle kaja
kostab, kuigi mullas magab
see, kes hoidnud mind.*

/Eduard Visnapuu/

Fotod:
Heidi Tooming
Aare Leinpere

Riiklikul leinapäeval, 14. juunil 2010

Vabariigi presidendi Toomas Hendrik Ilvese kõne Tallinnas, Linda kuju juures toimunud tseremoonial

Head kaasmaalased!

Täna öösel, 69 aastat tagasi, taoti tuhandetele kodustele üle Eesti. Anti veidi aega asjade pakkimiseks, lahutati pered ning seejärel algas pikk teekond tundmatusse. Paljudele küüditatuist ei saanud osaks õnne kodumaale naasta.

Nõukogude Liidu okupatsioonirežiim viis Eestist, Lätist ja Leedust ühe ööga tundmatusse 45 000 inimest. 45 000 erinevat elu ja saatust. Tuhandete emade ja isade, laste ja koolikaaslaste, sõprade ning naabrite saatust.

Paljudele neist jäi see öö viimaseks hetkeks koos oma armastatutega. Paljudele neist jäi pilk loomavaguni trelitatud aknast viimaseks pilguks oma kodumaale.

Ühe suveööga püüdis okupatsioonivõim paisata kolm rahvast igavesse hirmuõhe. Ta püüdis hävitada meie lootuse ning meie kodanikujulguse, kiskuda välja meie iseolemise tahte.

Aga okupatsioonivõim osutus nõrge-

maks meie mälust ja lootusest. Sest meie mälu hoidis alal iseseisvuse ideed, andis lootust ega lasknud meil kaduda.

Me ei tohi ka praegu unustada kõike seda, mis siin okupatsioonide ajal tehti. Me ei või sulgeda silmi massimõrvade, küüditamiste, looduse hävitamise ning ka meie vaimu moonutamise ees.

Kes seda eitavad ja ei taha mäletada, need kardavad tõtt. Nad söimlevad ja ähvardavad, aga tegelikult nad kardavad.

Mäletamine on meie kõige suurem austusavaldus kõigile 14. juuni öö ohvritele, purustatud saatustele, elamata jäänud eludele, sündimata lastele.

Eesti kaotas okupatsioonide ja sõja tõttu palju inimesi. Aga Eesti jäi alles. Meie vaenlased, kes püüdsid maailma jagada, on maailmakaardilt pühitud.

Neid režiime enam ei ole. Meie oleme alles. Me läheme edasi andeks andes, aga mitte kunagi unustades.

Leinapäeval peame enne kõike mõtlema sellele, kuidas vältida nii suguste kuritegude kordumist Eestis, Euroopas ja kogu maailmas. Me peame mõistma, et see ohvriterohke aeg sai võimalikuks ainult selletõttu, et maailm talus ja leppis totalitaarsete võimudega. Sest tol ajal valisid demokraatlikud riigid nn pragmaatilise, ega seisnud totalitarismi vastu, kuni oli liiga hilja.

Kallid sõbrad,

täna mälestame kõiki meie kaasmaalasi, kes kannatasid võõrvõimude omavoli ja totalitaarsete režiimide kuritegude käes. Mälestame neid, kes puhkavad võõras mullas, kodumaalt kaugel. Ning avaldame sügavat austust kõigile, kes sellest ränkkraskest töölaagrite põrgust on läbi tulnud, kandes südames Eestit.

Tänan.

Fotod:
Ainu Purje

Leinapäeva riiklikul mälestustseremoonial 14. juunil 2010

esinesid Linda kuju juures kõnega Vabariigi president Toomas Hendrik Ilves, Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Enn Tarto ja diplomaatilise korpuse vanem, Poola suursaadik, T.E. Tomasz Chłoń. Palvuse pidas piiskop Einar Soone. Laulis ETV tütarlastekoor. Pärjad asetasis president, Riigikogu esimees, peaminister, Eesti Kaitseväge, Kaitseliidu, diplomaatilise korpuse, Tallinna Linnavalitsuse, Eesti Memento Liidu ja Tallinna Memento Ühenduse esindajad ning mitmed teised.

Eesti Memento Liidu juhatuse esimehe ja Tartu Memento esimehe Enn Tarto sõnavõtt 14. juunil 2010 Tallinnas Linda kuju juures

Lugupeetud Eesti Vabariigi President härra Toomas Hendrik Ilves, Riigikogu esimees proua Ene Ergma, peaminister härra Andrus Ansip, piiskop Einar Soone, Riigikogu ja Eesti Vabariigi Valitsuse liikmed, ekstsellentsid, härrad ohvitserid, kaitseväelased ja kaitseliitlased, erakondade ja Tallinna linnavalitsuse esindajad!

Austatud kaasvõitlejad ja kallid saatusekaaslased! Daamid ja härrad!

Täna on 14. juuni – riiklik leinapäev.

Eestlased elavad oma praegusel asustuselal juba aastatuhandeid. Eesti Vabariik kuulutati välja 24. veebruaril 1918. aastal. Võit Vabadussõjas 1918-1920 kindlustas Eestile iseseisvuse. 2. veebruaril 1920. aastal sõlmiti Tartus rahuleping Eesti Vabariigi ja Vene SFNV vahel. Venemaa tunnustas Eesti rippumatust ja iseseisvust igaveseks ajaks.

23. augustil 1939. aastal sõlmiti Moskvas Hitler-Stalini pakt koos salaprotokollidega. Ida-Euroopa jagati mõjupiirkondadeks Saksa Riigi ja NSV Liidu vahel. 1940. aastal Eesti Vabariik okupeeriti ja annekteeriti NSV Liidu poolt. Kohe algasid kodanike arreteerimised, küüditamised ja hukkamised.

Lubage mul Eesti Memento Liidus tegutsevate organisatsioonide nimel mälestada ja avaldada kaastunnet kõikidele Eesti Vabariigi vabaduse saavutamise, kaitsmise ja taastamise eest langenutele! Samuti mälestame ja leiname taastatud Eesti Vabariigi hukkunud kaitseväelasi!

Mälestame ja leiname 14. juunil 1941. aastal NSV Liidu ja selle kohalike käsilaste poolt läbiviidud massiküüditamise ohvreid. Selle aegumatu inimsusevastase kuriteo käigus saadeti Venemaale umbes 10 tuhat Eesti Vabariigi kodanikku – mehi, naisi, lapsi ja vanureid. Punatimukad halastust ei tundnud! Enam kui pooled genotsiidikuriteo ohvritest ei jõudnud enam kunagi kodumaale tagasi.

25. märtsil 1949. aastal oli teine

suurküüditamine. Siberisse saadeti üle 20 tuhande ohvri – enamuses naised, lapsed ja vanurid. 1951. aastal oli viimane küüditamine.

Me mälestame ja leiname kõiki küüditamise ohvreid!

Täna sel leinapäeval leiname kõiki hävituspataljonlaste ja okupantriigi vägede poolt tapetud tsiviilisikuid, kommunistlikes koonduslaagrites hukkunud ja hukatud poliitvange, nälja ja külma läbi hukkunud tööpataljonlasi, II maailmasõja aegsetes pommirünna-kutes hukkunuid Tallinnas, Narvas, Tartus ja mujal Eestis, leiname hukkunud sõjapõgenikke nii maal kui merel, leiname hukkunud metsavendi ja nende abistajaid.

Me ei tohi unustada Eesti eest võidelnud ja kannatanud õpilasvabadusvõitlejaid ning poliitiliste vahenditega

(mitterelvastatud) Eesti Vabariigi taastamise eest võidelnud.

Leiname ja mõistame hukka küüditatute, poliitvangide ja sundkutsealuste paigutamist radioaktiivselt saastatud piirkondadesse ning tuumaobjektidele.

Mälestame ja leiname faktilisi poliitvange, keda okupatsioonivõimud tembeldasid huligaanideks.

Mälestame Eestisse tagasitunud küüditatuid ja poliitvange, kes repressioonide tulemusena saadud tervisekahjustustest on meie keskelt lahkunud.

Mälestame ja leiname punaokupantide poolt psühhoneuroloogiahaiglatesse paigutatuid.

Kõiki terroriohvrite gruppe ei jõua üles lugeda, aga üldine arvestuslik pilt oli järgmine. 1939. aasta alguses elas Eestis 1 134 000 inimest. Okupatsioonide repressiivpoliitika tõttu ja selle tõttu, et okupantriik Nõukogude Liit kiskus Eesti Vabariigi kodanikud II maailmasõtta, hukkus umbes 180 000 inimest. Üle 270 000 inimese langes mitmesuguste repressioonide ohvriks, mille tulemusena jäi NSV Liidu okupatsiooni ajal sündimata umbes 170 000 last. Üle 70 000 inimese oli sunnitud Eestist põgenema.

Eestlastest kommunismiohvrite protsendile vastaks tänapäeva Prantsusmaal umbes 5,8 miljonit, USA-s 30 miljonit hukkunut.

Austatud kuulajad!

Me ei soovi mineviku kordumist!

Peame selgitama kogu maailmale ja Eestis elavatele muulastele, et eestlased on inimesed ning soov rahvana püsima jääda oma ajaloolisel kodumaal on eestlaste kollektiivne inimõigus.

Meie sõnum idanaabrile Venemaale on – elage ise ja laske teistel elada.

Meie sõnum maailmale on – maailma riigid ja rahvad, püüdke võimalikke vastuolusid lahendada rahumeelsete vahenditega rassist, usust, rahvuslikust kuuluvusest ja poliitilistest vaadetest olenemata.

Jumal aidaku meid kõiki!

Leinapäev Tartus, 8. juunil 2010

*Kes minevikku ei mäleta,
elab tulevikuta.*

Juhan Liiv, Alatskivi

8. ja 9. juulil 1941. aastal panid puna-okupandid Tartu vanglas toime kohutava inimsusevastase kuriteo. Okupandid tapsid 193 kinnipeetavat, 173 meest ja 20 naist. Hukkunute hulgas oli töölisi, käsitöölisi, õpilasi, ametnikke, haritlasi ja talupoegi Tartust, Tartu ümbrusest ja kaugemaltki.

Tuntumad ohvrid olid Jüri Parijõgi – kirjanik, Tartu õpetajate seminari direktor ja Aksel Erich Vooremaa – Tartu-Maarja koguduse õpetaja, Tartu praostkonna abipraost ja EELK hooldusnõukogu liige.

Punaokupandid matsid mõrvaohvrid vangla õuele (Antoniuse õue) ühte kaevu ja kahte kaevisesse. Hukatud maeti 1942. aastal ümber Pauluse kalmistul paiknevasse ühishauda.

Tartu vangla massimõrva ohvrite mälestustahvel avati esimest korda 25. juulil 1942. Pärast II maailmasõda N. Liidu okupandid purustasid mälestustahvli.

10. juulil 1990. a taasavati Enn Tarto algatusel ning Tartu Muinsuskaitse Ühenduse, Tartu Memento ja Kaitseliidu Tartu Maleva poolt vangla peaukse kõrval mälestustahvel.

Kui endine Tartu vangla peahoone läks remonti, viidi 1990. aastal paigaldatud mälestustahvel Tartu Linnamuuseumi. Vangla peahoonesse korterid ehitanud erasikud ei lubanud mälestustahvli paigaldamist vangla endisele peahoonele.

Tartu Linnavalitsus andis oma 5. juuli 2005. a istungil loa paigaldada mälestustahvel Lutsu t 3,5 ning Jaani t 8 hoonete vahelisele müüriosale vaatega Antoniuse õue poole. Tartu linn on Antoniuse õue omanik.

Uue eesti- ja inglisekeelse mälestustahvli avamine müüris asuva originaalukse kõrvale toimus 9. juulil 2005. aastal. Tahvli taastamist oli soovinud Tartu Memento (Enn Tarto algatusel), tahvli valmimist rahastas äri-mees Rein Kilk. Katte tahvli eemaldasid Tartu linnapea pr. Laine Jänes ja Tartu Memento

esimees Enn Tarto.

8. juuli 2010. aasta leinapäev algas kell 10.00 leinajumalateenistusega EELK Tartu-Maarja kirikus.

Kell 12.00 algas leinaüritus Tartu Pauluse surnuaial 8. ja 9. juulil 1941. aastal hukatud ohvrite mälestusmärgi juures.

Esimesena võttis sõna ürituse peakorraldaja Tartu-Maarja koguduse õpetaja Peeter Paenurm. Tema südamliku leinatalituse järel esines lühisõnavõtuga Tartu aselinnapea Vladimir Šokman. Ta asetas Tartu Linnavalitsuse poolt leinapärga mälestusmärgile.

Seejärel sai pikemaks sõnavõtuks võimaluse Tartu Memento ja Eesti Memento Liidu esimees Enn Tarto.

Enn Tarto ja Tartu Memento juhatuse liikmed härra Mart Peik ning proua Elju Andre asetasid leinapärga Tartu Memento poolt.

Leinakimpe asetasid ja küünlaid süütasid mitmed kohalviibijad. Tartu linnavolinik Peeter Laurson asetas pärja IRLi Tartu piirkonna poolt ja oli oma isikliku sõiduautoga abiks leinaürituse läbiviimisel.

Sõnavõtuga esines veel ajaloolane Kalju Leib ning Tartu Memento juhatuse liige Hando Kruuv, kes hoidis ka Tartu Memento lippu. Üritusest osavõtjad olid südamest liigutatud.

Kell 13.00 jätkus leinapäev Antoniuse õues 9. juulil 2005. a paigaldatud mälestustahvli juures. Süüdati küünal, asetati leinalilled. Teenis õpetaja Peeter Paenurm.

Sõnavõtuga esines Enn Tarto. Ta tuletas meelde, et leinatahvel seinal originaalsel kujul säilinud ukse kõrval on kompromiss.

Represseeritud loobusid nõudest kujundada kogu Antoniuse õu muuseumiks, aga samal ajal ei tohi me unustada neid õudseid sündmusi, mis toimusid 8. ja 9. juulil 1941. a Tartu vanglas, vangla abihoonetes ja Antoniuse õues, kuhu hukatute surnukehad peideti.

Selle kompromissivaimule vastab ka Tartu Linnavalitsuse otsus represseeritute palvel edasi lükata nädala võrra esialgu 8. juulile kavandatud suurem pidu Antoniuse õues.

Käesoleva aasta leinapäeval jäi kõlama mõte, et 8. ja 9. juuli mõrval on Eesti ajaloos eriline tähendus.

Okupatsioonide repressiivpoliitika tõttu ja selle tõttu, et okupantriik kiskus Eesti Vabariigi kodanikud II maailmasõtta, hukkus umbes 180 000 Eesti Vabariigi kodanikku. Otseste kommunistide repressioonide tulemuseks võib arvestuslikult olla umbes 100 000 hukatud kodanikku.

Paljude hukkunute hauad on teadmata, mõiste “ristideta hauad” kehtib tänini. Teave punaokupantide kuritegude kogu ulatusest jõuab meieni samm-sammult.

Eesti rahvas sai küllaltki kiirelt teada 8. ja 9. juulil 1941. aastal Tartu vanglas toime pandud massimõrvast. See teave mõjutas paljude inimeste käitumist sõja ajal ja ka pärast II maailmasõda.

Me ei soovi mineviku kordumist!

Soov rahvana püsima jääda oma ajaloolisel kodumaal Eestis on eestlaste kollektiivne inimõigus.

Tartu Memento Teataja

Tartu vanglas hukati armastatud lastekirjanik Jüri Parijõgi (vasakpoolsel pildil) ning lugupeetud kirikuõpetaja Aksel Erich Vooremaa (parempoolsel fotol koos Tartu Maarja kiriku pühapäevakooli lastega).

Pirita-Kose massimõrva paik ootab tähistamist

Järgmisel suvel möödub 70 aastat kohutavast tragöödiast Pirital, Tallinnas. See oli 1941. aasta juunis, kui pankur Scheeli kuulunud ja okupatsiooni järel natsionaliseeritud hoonetes pandi toime massimõrv. Mõis oli kuulus oma imelise asendi ja kauni looduse poolest, seda kohta kutsuti Eedeni aiaks. Mõis anti üle NKVD-le.

Sellest tragöödiast on palju kirjutatud, sest pärast nõukogude vägede lahkumist Eestist 1941. aasta sügisel asuti mõrvapaika uurima ja avastati mitmes kohas kokku 78 laipa. Nendest 15 inimest olid suure tõenäosusega maetud elusalt.

Nõukogude vägede taassaabumisel 1944. aastal läks kogu see kaunis, aga traagiline paik jälle sõjaväe käsutusse ning tavakodanikule jäi see kant ligipääsmatuks. Jäi vaid teadmine.

Varsti tähistame taasiseseisvumise kahekümnendat aastapäeva, aga seis Scheeli mõisaga on tegelikult väga karm ja troostitu. Krundi saatuse on seejuures omapärane. Mõisa-hoone koos lähedal asuvate abihoonetega tagastati Scheeli järglastele koos hoonetealuse maaga. "Eedeni aed" jäi tagastamata, seal asub üks elamu ühe elanikuga. Alles on ka linnu-maja ja kaua oli veel püsti paabulindude omapärase lahendusega hoone, nüüd küll juba varena, aga siiski äratuntavana. See osa Scheeli krundist on tänasel päeval reformimata riigimaa. Kogu kompleksi kuuluvuse asjus käib kohtuvaidlus.

Mõrvapaigad aga päris nõukogude sõjaväelt meie kaitseministeerium koos uute ja vanade ehitiste varedega. 2009. aasta suvel, kui Pirita Seltsid juhtisid kaitseministeeriumi tähelepanu sellele, et on häbiväärne, et mõrvapaigad on tähistamata ja näotult lagunevad, veeti ära Scheeli krundil asuva kuuri prahiks kõdunenud jäätmed, selle kuuri alt oli 1941. aastal leitud 16 risti-rästi maetud laipa. Teadaolevalt hoiti kuuris kinni peetuid enne mõrvamist. Kuulus sulastemaja, kus töötas tribunal ühes hoone otsas ja teises toimus kohtuotsuste täideviimine ja kohe samas ka põrandasse kaevatud auku laipade matmine, sai okupatsiooni ajal juurde mansardkorruse, mis kõik koos näeb välja laguneva varena. Möödunud aastal küll suleti laudisega kõik esimese korruse avad, kuid mõne päevaga oli see piirang likvideeritud.

Täna selles artiklis ma ei arutle kogu krundi probleemistiku üle, vaid ainult mõrvapaikade tähistamise küsimuse üle. See, et siiani pole mõrvapaika ühegi mälestustahvliga tähistatud, on häbiväärne. Otse sulastemaja vastu Kosemet-sa teele on ehitatud kaunis eramu, arvatavasti juba järgmisel suvel kerkivad kolm korterelamut mahapõletatud ajakirjani-ke maja krundile ja pole raske ennustada, et lähimal ajal lisandub kauni metsa alla veel nii mõnigi kodu. Inimesed ehitavad ja rajavad oma kodud kaunisse kohta, ilmselt tead-mata paiga kohutavat ajalugu.

Oleme Pirita Seltsidega teinud Kaitseministeeriumile ettepaneku sulastemaja juurdeehitatud osad ja ka kõik puit-osad lammutada ning konserveerida vanad pakivist seinad, nagu Pirita kloostri, korrastada ümbrus ja luua sellega tingimused konserveeritud seintele mälestustahvlite paigaldamiseks. Ministeerium oli igati sellega päri.

Nüüd ootame aga nende organisatsioonide poolset huvi, kelle liikmed seal kord elu kaotasid. Näiteks Sidepataljon, politsei, pangad, Kaitsepolitsei...

Lagle Parek

Sulastemaja aastal 1989...

Foto: V. Ahonen

...ja aastal 2010.

Selle ruumi keskel seisis punase riidega kaetud laud, mille taga töötas tribunal.

Foto: L. Parek

Meie ühised rahvuslikud ülesanded

*Urmas Reinsalu
Riigikogu sotsiaal-
komisjoni esimees*

Lõppemas on selle Riigikogu volituste aeg. On asjakohane teha rahvusliku ühistöö vallas saavutatust kokkuvõtteid ja vaadata, millised küsimused jäävad pooleli ning ootavad lahendamist tulevikus.

Esiteks, Vabadussõja Võidusammas on vaatamata vihastele rünnakutele püstitatud ning kaitseminister Jaak Aaviksoo kinnitusele ka jaanuarikuuks valgustatud.

Teiseks, vaatamata saabunud majanduskriisile õnnestus muuta represseeritud isiku seadust nõnda, et tervisekulude leevendamise raha on võimalik saada taotluse alusel ilma kuludokumente esitamata.

Ning kolmandaks, majanduskriisi ajal suutsime tagada selle, et Repres-

seeritute Abistamise Fondi rahaeraldist ning represseeritute sotsiaalkaitseks mõeldud eelarvevahendeid suurendati. See oli keeruline, kuid vajalik otsus.

Nimetamist väärivad ka isikuandmete kaitse seaduse muutmine nõnda, et ei oleks võimalik salastada andmeid, mis käsitlevad okupatsiooni-võimude vastast tegevust, püstitatud Eesti Ema kuju, seadustatud 23. august ametliku mälestuspäevana ning väga olulisena pärast pronksiööd vastu võetud riigivastaste kuritegude seadus, mis karmistab ja täpsustab karistusi riigivastaste kuritegude plaanitamise ja sooritamise eest. Viimase seaduse koostamist koos õiguskomisjoni esimees Ken-Marti Vaheriga pean enda üheks tähtsamaks tööks selles Riigikogu koosseisus.

Mitmed olulised asjad jäid õhku ning seepärast ei tohi jääda unarusse, vaid neid tuleb julgelt edasi ajada.

Esiteks, kommunismiohvrite memoriaali rajamine Tallinna. Teiseks, jõustada seadusemuudatus, mis vabastab represseerimise eest saadud pensionistatõrjast arvestuslikud aastad tulumaksust. Kolmandaks, tunnustada

Teises maailmasõjas Eesti riikliku iseseisvuse eest võidelnute tegevust Riigikogu otsusega. Mõistlik oleks samuti vabastada kuludokumentide koormisest seaduses ette nähtud represseeritud transporditoetus. Pean igati tähtsaks, et lähiaastail õnnestuks realiseerida Leo Oispuu algatus rajada Nõmmele võõrvõimu ohvrite nimedega mälestusmüür. Palju aastaid on arutatud taastus- ja hooldusravi võimaluste parandamise üle represseeritutele ja vabadusvõitlejatele. Loodan, et majandusolude paranedes on võimalik selles osas järgmise parlamendikoosseisu ajal astuda reaalseid samme.

Üks algatus meie riigi välispoliitikas on mulle tõsiselt südamelähedane: luua Rahvusvahelise Kommunismikuritegude Uurimise Komisjon sarnaselt Rahvusvahelisele Kriminaalkohtule. See eeldab pikka diplomaatilist tööd, kuid meie rahva ja kodanike ohvrid nõuavad tõe ja vastutuse kehtestamist nende aegumatute süütegude eest osana rahvusvahelisest õiguskorrast.

Soovin kõigile rahulikkust
advendiaega.

Eesti Memento Liidu koostööst riigiasutuste ja organisatsioonidega

Represseerituisse puutuv kuulub suures osas Siseministeeriumi haldusalasse. Siseministeeriumi juures töötav, täielikku nime "Represseeritud inimeste sotsiaalsete tagatiste küsimuse läbivõimaldamiseks moodustatud asjatundjate komisjon" kandev kogu, kuhu kuuluvad ka EML esindajad, käib regulaarselt koos. Arutusel on mitmed meie olulised küsimused, millele koos riigiasutuste esindajatega lahendust otsime.

Olen ministeeriumis leidnud ka mõistvat ja konstruktiivset suhtumist Memento ettevõtmistesse. Paljude teiste projektide seas toetatakse näiteks Siberi koolimälestuste kogumist ja avaldamist.

Selles noori kaasavas projektis on väga abivalmis olnud ka Haridusministeerium, kes edastas Memento üleskutse koolide ajalooõpetajatele ning on lubanud osaleda žürii töös.

Sotsiaalministeeriumist oleme saanud põhjalikke vastuseid meie esitatud küsimustele ja vajalikke andmeid. Ministeerium korraldab ka Tarkade Otsuste Fondi projekti "Kodanikuühenduste ja Sotsiaalministeeriumi koostöö tõhustamine MTÜ-de võimekuse tõstmiseks sotsiaalpoliitikas" raames tänuväärset ja tasuta koolitust, olen selles osalenud. Esimene brüf "Sotsiaalministeeriumi väärtused ja tegevusvaldkond" tutvustas ministeeriumi ennast ja tema võimalusi. Seminaridest pakuvad Memento tööks kõige rohkem huvi "Justiitsministeeriumi ja Sotsiaalministeeriumi koostöö ja rollide jaotus seadusandluse rakendamisel", sest suhtleme oma probleemide lahendamiseks mõlema ministeeriumiga, ja "Rahastamisallikad MTÜ-dele", aga ka "Projektide ja projektitaotluste peamised head ja vead" ja "Kaasamine ja otsustele kaasaraakimine".

Oleme tänulikud Sotsiaalministeeriumile represseeritute ühingute tasuta nõustamise eest Euroopa Liidu Euroopa Sotsiaalfondist toetuse saamiseks vajalike projektide koostamisel. Üks asi, milleks Euroopa abi väga ära kuluks, on pikka aega kavandatud represseeritute pansionaadi loomine, mis on pidevalt erinevates instantsides takerdunud, või siis vähemalt tõeliselt abi vajavate represseeritute rahaline toetamine korraliku hooldekodukoha võimaldamisel – nimelt pensionist puudu jääva osa tasumine.

Täna Memento nimel ka Riigiarhiivi ja S-keskust, kes on meid paljudes erialaseid teadmisi nõudvates küsimustes lahkelt nõustanud, vajalike allikate juurde juhitanud või uurimistööde perspektiivikuse asjus valgustanud.

Rein Purje

Kevadel arutas Eesti Memento Liit koostööleppeid erakondadega.
IRL-ga uuendati kokkulepe 23. märtsil, nüüd jõustus uuendatud kokkulepe ka Reformierakonnaga.

Eesti Memento Liidu ja Eesti Reformierakonna koostöölepe

Eelseisvaks Riigikogu XII koosseisu tegevusperioodiks aastatel 2011-2015 lepivad Eesti Memento Liit ja Eesti Reformierakond kokku järgnevas:

- 1) algatada Riigikogu otsusega kommunismiohvrite memoriaali rajamine Tallinnas;
- 2) tunnustada Riigikogu otsusega Eesti riikliku iseseisvuse eest võidelnuid;
- 3) vajadusel toetada seadusandluse täiendamist, kui ilmnevad kitsaskohad nn mittepoliitiliste paragrahvide alusel süüdimõistetud ning tagakiusatud (sh mitterelvastatud) vastupanuvõitluses osalejate rehabiliteerimises nende taotluste alusel;
- 4) toetada Eesti Represseeritute Registri Büroo tegevust;
- 5) toetada SA Eesti Represseeritute Abistamise Fondi tegevust, sealhulgas võõrvõimu ohvrite nimedega mälestusmärgi rajamist Nõmmele ja Kuressaarde;
- 6) laiendada taastus- ja hooldusravi võimalusi represseeritutele;
- 7) edendada Eesti lähiajaloo uurimist ja selgitamist rahvusvahelisele üldsusele;
- 8) tagada Eesti lähiajaloo objektiivne õpe põhikoolides, gümnaasiumites ja kutseõppeasutustes;

9) toetada rahvusvahelisel tasemel kommunismikuritegude teadvustamist;

10) toetada vabadusvõitluse uurimist;

11) toetada varade tagastamise või kompenseerimise otsuste kiiret langetamist;

12) toetada inimsusevastaste kuritegude kohtuprotsesside materjalide publitseerimist;

13) toetada küüditamise mälestamisürituste läbiviimist;

14) tagada Eesti julgeolek kõige tõhusamal ning tänapäevaseid ohte arvestaval moel, sealhulgas tõsta riigikaitsekulutused 2%-ni SKT-st.

Omavahelise koostöö hindamiseks ning mõttevahetuseks kohtuvad leppe pooled vähemalt korra aastas.

Lähtudes senisest heast koostöökogemusest võivad pooled alati pöörduda aktuaalsetel teemadel üksteise poole seisukoha saamiseks või selle andmiseks ning vajadusel teha ka ettepaneku mõnda punkti muuta või täiendada.

*Enn Tarto,
Esimees, Eesti Memento Liit
Andrus Ansip,
Esimees, Eesti Reformierakond*

Tallinnas, 24.11.2010. a.

Foto: Reformierakonna kogu

Foto: Rein Purje

Noorte vastupanu nõukogude okupatsioonile: uuritud ja uurimata teemasid

Ülo Ojatalu

KÕIGEPEALT: ajaloos, lähiminevikus seda enam, pole kunagi lõplikult läbiuuritud teemasid. Ent lähiminevikus on alati mõni täiesti valge laik. Peale nende ka mõningane hulk vaid riivamisi puudutatuid. Nõnda on ka Eesti noorte vastupanuga. Ja kindlasti on see vaid väike osa kogu rahva vastupanust.

Hiljuti ilmunud ajalooraamatu „SÕJA JA RAHU VAHEL“ II KÕITES on alapeatükk vastupanust nõukogude I okupatsioonile Viktor Niitsoolt – seega 1940-1941.

Järgmisest vastupanuperioodist Nõukogude Liidu okupatsioonile annab ülevaate Udo Josia koostatud „SAATU-SEKAASLASED“ – käsitluse all aastad 1944-1954.

Juba enam kui tosin aastat tagasi ilmunud Viktor Niitsoo raamatus „VASTUPANU 1955-1985“ on peaaegu okupatsiooni lõpuni kõne all ka noorte vastupanu. Perioodi lõpul ja oma võimu lõpuaastatel varjas KGB oma tegevust noorte vastupanu mahasurumisel ja kõrvalekanaliseerimisel süüasju miilitsale uurida andes ja noori kriminaal-, mitte poliitiliste kurjategijatena käsitades. Sellest on võimalik lugeda Indrek Jürjo viimases Julgeolekukomitee aruannete publikatsioonis.

Juba sellest lühikesest loetelust nähtub, et ÜLDIST KÄSITELU POLE ja et nii SAKSA OKUPATSIOONI aegne noorte tegevus või tegevusetus ning NÕUKOGUDE VÕIMU VIIMASED AASTAD Eestis – 1986-1990 – on puudutamata või nendele võib leiduda ainult vihjeid.

Neid vihjeid ja kilde olen püüdnud leida ja konkretiseerida eeskätt mälestusteraamatutest. Leide on peamiselt repressioonide kohta. Neid on ka Tõnis Mägi meenutuste lehekülgedel teoses „MÜÜMATA NAER“ (Tallinn, 2006). Kuid võib ka öelda, et just see raamat konkretiseeris uue arengu noorte vastupanus. Nimelt pärast nn Hruštšovi sulaaega 1950. aastate lõpul 1960-te algul algas noorte vastupanu täiesti uus ajajärk. Raudse eesriide pisikesete pragu-de kaudu jõudis N Liitu uusi moevoole,

küll rõivastuses, küll soengute vallas, aga peamine, siia poole jõudsid ka uued voolud muusikas. Võib väita, et just muusika ja igasuguste muusikategemisgruppide näol arenes vastupanu nõukogude elulaadile, valele ja silmakirjalikkusele, mis olid okupatsioonialuse elu paratamatud osad.

Marju Lauristin kirjutas sotsiaalteadlasena ajakirjas „Keel ja kirjandus“ 2008.a. 1-2 numbris: „...Vastuseis režii-mile avaldus pigem kultuuri kui poliitika kaudu“ /lk 289, Punane, ja sinine, 2010/. Julgen väita, et neist kurjuse ja võõrõrjusest ei saanud täiesti vabaneda küll keegi, oli ta siis katlakütja, punkar või professor, kuid neid endast ja teistest eemale tõrjuda siiski juba sai, olemata metsavend või avalik teisitimõtleja.

Vello Salumäe oma raamatus „ROCK-RAPSOODIA“ ütleb:

„Ühiskonna areng viis möödapääsematult täiesti uue fenomeni – NOOR-SOOKULTUURI SÜNNINI /minu esile-tõste. Ü.O./. Uus kultuurivorm ei olnud sotsioloogia seisukohalt lihtsalt meelela-hutus ja vaba aja veetmine, vaid sellega liitus tubli annus mässumeelsust vanema generatsiooni positsioonide ja väärtus-maailma vastu“ (lk14).

1950-tel ja hilisematel kümnenditel sündinud põlvkondade mälestused on veel avaldamata, peale üksikute erandite.

Kui pärast sõda sündinute kohtuliku karistamise aluseks sai sageli huligaanssüüdistus või oli vastupanu leidnudki väljenduse ühiskonnastases käitumises – autode ärandamises või vene rahvusest eakaaslastega kaklemises näiteks –, siis hilisemal ajal kasutati ühest küljest jõhkramaid meetodeid, teisest küljest aga psühholoogiliselt arendatuid võtteid. Nii pandi noori mistahes põhjusel vahistamise puhul küll mingisse eelarestimajja tõeliste kriminaalide hulka või suleti kogu-ni suguhaiguste dispanserisse, kus samuti võis olla tolle aja kohta väga eriliste kalduvustega kaaskambrilisi. Ja küsimus pole hoopiski ainult kaaskambrilistes – võimule oli tähtis diskrediteerida mis-tahes kombel neid, kellel oli eakaaslastele või ka laiemale publikule mingisugune ametlikust erinev mõju.

Mõne aasta eest oli ajakirjanduses üsna mitu artiklit „monumendisüütajatest-huligaanidest“ (Bötter jt).

Peaaegu täiesti teadmata on mõiste PROFÜLAKTEERIMINE sisu. Muidugi muutus see läbi aastakümnete, ent sellega tähistatuid on teada üksnes umbes 80, samal ajal kui ühe arhiivi-

fondi (Julgeolekukomitee ja sõjakomis-sariaatide kirjavahetus, kõigest 4 aasta kohta) vastavate toimikunumbrite järgi otsustades võib arvata, et neid võis olla 500 ringis. Kaua aega oli kindlalt teada vaid 3 profülakteeritud. Need olid oma-aegne noorluuletaja Sven Kreek, kes profülakteeriti juba varsti pärast sõda mingi vastupanuavalduse pärast Emmaste koolis. Aastakümneid hiljem olevat ta teinud suitsiidi Tallinna Keskvangla haigla-kambris, kuid profülakteerimise kohta on säilinud märges kriminaaltoimiku arves-tuskaardil Riigiarhiivi filiaalis omaaegses Siseministeeriumi kartoteegis. Teine on Ülo Nugis, kes enda profülakteerimist tunnistas ühes Eesti Raadiole antud inter-vjuus. Ta ei öelnud, milles protseduur seisnes. Kolmas on kunagine Eesti Tele-visiooni muusikasaadete peatoimetaja Avo Hirvesoo, kes sellest, kuidas teda Võru koolipoisias KGB pööningul kuu-ma raudahju taga joomata ja soolakalaga toites hoiti, on kirjutanud raamatus „Kõik ilmalaanen laiali“. Viimane mõjutusva-hend on küllap siiski ainult üks kümne-test, mida kasutati aastakümnete kestel. Profülakteeritute toimikuid Eestis teada ei ole, ilmselt viidi need siit lahkudes kaasa – tollal oli enamik töödelduid ju veel as-jalike inimeste eas, neid oli võib-olla vaja pigistada. Aga praegu võiksid elusolevad kunagised profülakteeritud välja rääkida kõik selle protseduuriga seoses oleva – ka värbamiskatsed, mida KGB ei häbenenud teha ka ainult 13-aastatega. Selle kohta olen lugenud KGB aruannetest, millesse õnnestus illegaalne pilk heita, enne kui arhiiviseadus vastu võeti.

Täiesti uurimata on vastaliste noor-te AJATEENISTUSSE SAATMINE. Et seda kasutati, on vaieldamatu, vihjeid on piisavalt, kuid dokumentaalset ainet vaid näputäis. Igatahes mitte-eestlastest huligaansuse (eriti kakluste) eest kohtuli-kult karistatuid saadeti sageli aega teeni-ma sise- ja dessantvägedesse – ju varakult arenema hakanud vägivaldse loomuse kasulikkuse tõttu. Aga mis sai näiteks Tallinna „Lihamässi“ osalistest? Kuhu pärapõrgusse neid teenima määrati, kui-das karistati või profülakteeriti? Kellelki pole kuulda olnud ei kippu ega kõppu.

Kuidas on VÕIMALIK NIISUGU-SEID ASJU UURIDA, kui mitmesugu-seid toimikuid Eestis pole?

Toimikuid pole, kuid dokumente või-mude talitamine kohta on küll. Iseasi, et nende leidmine ja kasutamine nõuab aega, raha ja kutseoskusi. Asjassepüütuvaid do-kumente on kõikide tasandite komsomoli-

komiteede, miilitsaorganite, haridusasutuste ja Nõukogude armee arhiivisäilikutest. Hoolimata kõikidest puhastustest ja arhiivide säilitusvaliku nappusest on ajaloo-probleemide uurimiseks alati jäänud säiliku-
id. Uuritakse ju ka keskaja ja renessansi-
ajastu elu-olu, nagu see oli sajandeid tagasi,
nendel teemadel on eesti keelde tõlgitud
väga mitmesuguseid raamatuid. Aga kirja-
pandud mälestuskild, kirjavahetused, ka
kõige intiimsemad, on väärt tunnistused,
mida tasub säilitada ja asjatundjate kätte
usaldada, et mineviku paremini tunda.

Kõik see puudutas vahetult vastupa-
nu ja repressioone. Ent on nõ JÄRELDU-
VAID TEEMASID. Kuidas REAGEERIS
ÜLDSUS – st noorte sõpruskond, sugu-
lased, külade, linnade elanikud noorte
karistamisele? Mida tegid võimud, et
saavutada õigustust oma karistuspoliiti-
kale?

Laialdane teema on nn JÄRELREP-
RESSIOONID. Nendest on olnud juttu,
aga süsteemseid uurimisi pole mulle tea-
da. Kuidas õnnestus karistatu hiljem har-
idust, tööd, eluaset kodupaigas saada?

Veel kord rõhutan, et on aeg neid
minevikuasju KUTSEOSKUSTE TASE-
MEL uurida. Ajakirjanduses, ka raama-
tutes on juba ilmunud käsitlusi, milles
on esitatud järeldusi, mis otseselt kor-
davad KGB versioone: nii, nagu need
toimikutes säilinud. Ent kas võib vas-
taspoole – aga seda ju KGB oli! – seis-
kohti ilma igasuguse kahtluseta tõeseks
pidada? Ajaloolaste üheks õppeaineiks
on allikakriitika. Selle igahetkeliseks val-
damiseks on vaja nii teoreetilisi teadmisi
kui ka praktikat – lühidalt, oskusi näha
huvitatust ja võltsinguid, mis võivad olla
vägagi keerulised. On vaja teada ka käsit-
letava dokumendi kohta uuritava ajastu
praktikas, selle koostajate taset nii oma
kutsealal kui ka ühiskonna tundmises.
Hädavajalik on mingigi silmaringi avarus
– teadmised uuritavast ainesest väljas-
pool.

Aga igaüks, kes on huvitatud töö
teadmisest, selle teadasaamisest, SAAB
OMA PANUSE ANDA. Oma perekon-
na lugu, enda elulugu, seda puudutavad
dokumendid, igasugused paberid, ka ese-
med, millel mingi emotsionaalne väärtus
– kõik see on mälu osa. Inimmäludes on
suurem osa ajaloo tegelikkusest, kui seda
kunagi kirja panna suudetakse. Ja prae-
gu on nii audio- kui ka videosalvestuse
ajastu. Miks mitte laialdaselt kasutusel
olevaid seadmeid tarvitada ka tuleviku
ajaloolaste heaks?

Küsimused ja teated palun saata:
ylo.ojatalu@mail.ee või tavapostiga:
Sütiste 48-2, Tallinn, 13420.

Dokumentaalfilm "Memento"

**ETV-s on kavas dokumentaalfilm Siberi lastekodulastest. Film peaks saama valmis 2011. aastal, kui möödub 70 aastat 14. juunil 1941 toimunud esimesest massilise-
st küüditamisest Venemaale.**

Filmi stsenaarist on lavastaja Merle Karusoo, kes võitis ETV korraldatud võistluse uue dokumentaalfilmi saami-
seks. Lähtematerjaliks pakkus lavastaja 20 aastat tagasi kogutud elulugusid Si-
beris orvuks jäänud eesti lastest. Käes-
oleval aastal on M. Karusoo koos ETV
võttegrupiga üles otsinud veel elavad
endised lastekodulapsed ning täienda-
nud oma materjale uute intervjuudega.

Suurimaks tööks aga oli võttegrupi
ekspeditsioon Tomski oblastisse, mis
toimus 26. augustist kuni 10. septemb-
rini k.a. Memento esindajana oli kaa-
sas 80-aastane Uno Mell, kes Narvast
küüditatuna kaotas Narõmis Kamennõi
külas 1942. aastal nädala jooksul nälja-
surma läbi ema ja 5-aastase õe ning jäi
ellu tänu pääsemisele Aipolovo lasteko-
dusse. Reisiks põhjaliku ettevalmistuse-
ga ning kohaliku organisatsiooni Andes-
tamine ja Mälu kaasamisega õnnestus
ligi pääseda tänaseks täielikult välja
surnud endistele näljaküladele. Näiteks
endise Kamennõi küla asupaika lennati
helikopteril, mida kohaliku administrat-
siooni vahendusel andsid kasutamiseks
naftaleiukohtade uurijad-geoloogid.

Uno Mellil õnnestus metsa täis kas-
vanud vana kalmistu alt leida ema
ning õe matmiskoht ja sinna püstitati
uus mälestusrist kõigile ohvritele. Um-
bes 30 aastat tagasi käis Uno pojaga seal
ja püstitas hauaplatsile mälestusristi,
mis tänaseks oli hävinud. Eesti grupi
liikmed kohtusid Tomskis ja Novo-
Vasjuganis nelja meie saatusekaaslasega,
kes olid Siberisse elama jäänud. Need
olid 87-aastane Kalju Kallismaa Nar-
vast, 83-aastane Renate Taarde Kun-

dast, 85-aastane Vadim Makšejev Kivi-
õlist ja 73-aastane Reet Hõlpus Kohtla-
Järvelt. Fotodelt on näha, kui liigutav oli
saatusekaaslaste kokkusaamine. Eriti
liigutav oli aga ühine kohtumisõhtu
Renate juures Novo-Vasjugani rajooni-
keskuses 4. septembril k.a. Sellel päe-
val sai V. Makšejev 85-aastaseks. Käidi
kogu grupiga tema ema haul, mida
hoiab korras Renate. Tehti ühine foto
kõigile Vasjugani repressioonihvritele
püstitatud mälestusmärgi juures ja võeti
osa pidulikust üritusest, mida korraldas
lugupeetud kirjaniku Vadim Makšejevi
auks kohalik rahvas. V. Makšejev on ka
Tomski Memoriaali juhatuse liige ning
seal püstitatud mälestusmärgi idee au-
tor ja aktiivne organiseerija. Annetusi
mälestusmärgi heaks hakati koguma
juba 1989. aastast ja Eestis elavad en-
dised Siberi lapsed andsid selles ürituses
omapoolse panuse.

Õhtune koosviibimine R. Taarde ko-
dus kujunes meeldejäävaks eesti õhtuks,
kus lauldi vanu siberi ja eesti laule. Üle
60 aasta Siberis võõras keskkonnas
elanud Renate, kes oli pärit väga musi-
kaalsest perest, mäletas tütarde suureks
üllatuseks vanu laule päris hästi.

Siberis toimunud kohtumised jätsid
kõigile ETV grupi inimestele unustama-
tu jälje. Vastuvõtt oli selline, nagu võetak-
se vastu kalleid, ammuoodatud külalisi.
Filmigrupi produtsent Gerda Kordemets
kirjutas Maalehes väga õigesti, et kõik
kohalikud inimesed on endiste väljasaa-
detute järeltulijad. Tsaari-Venemaa ajast
Stalini režiimi lõpuni välja saadeti sinna
sundsumisele paljudest rahvustest väga
erinevate elualade inimesi. Rasked elu-
tingimused ja traagiline saatuse pole hävi-
tanud neis inimlikkust. Otse vastupidi,
siberlaste südamlikkus on üldteada.

*Peep Varju,
Toguri väikelastekodust
aastail 1942-1946.*

Esireas vasakult teine, kolmas ja neljas meie saatusekaaslased Vadim, Renate ja Uno.

Ettekanne Hirvepargi kõnekoosolekul 23.08.2010

Marju Toom

Lugupeetud kaasteelised!

Olen teie ees teist korda. Täna tahan peatuda kolmel teemal, mis mingi kandi pealt on siiski omavahel seotud.

I

Kõigepealt „Katõn – Hatõn”: Mõtte-mõlgutusi 23. augustil – Euroopa kommunismiohvrite mälestuspäeval. Katõn on küla VF Smolenski oblastis, mille lähistel, nn Katõn'i metsas (Timuka metsas, “kat” - vk timukas) 1940 tappis NKVD Kremli käsul Poola ohvitseri ning samas hukkus 10.04.2010 koos ligi 100 kaaslasega Poola president Lech Kaczynski. Veebruaris 1943 teatas Berliin massihaua leiust Katõni metsas ja 13.04.1943 anti üle maailma teada seal hukatud mitmest tuhandest Poola ohvitserist.

Hatõn on küla VV Minski oblastis, mille 22.03.1943 põletas (VF “ametlikel” andmetel) maha saksa väeosa ja tappis seal kõik 149 elanikku. Seoses Katõni loo ilmsiks tulekuga on Internetist aga leida ka täpsustusi Hatõni kohta. Näiteks: Hatõni olevat Kremli käsul hävitanud üle rindejoone saadetud saksa mundris venelastest partisanid (sarnaselt kononovlastega, kelle ülesandeks oli Lätis külasid põletada).

Kuupäevi kõrvutades tuleb vägisi ilmsiks võimalik seos kahe tragöödia vahel: Hatõni elanikud pidid surema selleks, et ajada järeltulevaid põlvkondi ja Katõni uurijaid segadusse ning aidata sellega varjata Katõni veretööd!

II

Aga on ka mõõde, mis seob Katõni ja NL hilisemaid küüditamisi. Need on – NL inimprügi mäed.

Mida prügimäel prügiga tehakse? Põletatakse... Õige!

III Reich oma prügi – inimesi, keda nad arvasid prahi hulka – põletaski. Ja nüüd, meie praeguses Maailmas, on

meil Holokausti mälestuspäevad. Ja mitmes riigis on Holokausti eitamine karistatav.

Aga mida prügimäel veel prügiga tehakse? Kaevatakse maasse... Õige!

Kremli põrguvürstid oma prügi – inimesi, keda nad arvasid prahi hulka – esialgu lasksid maha ja kaevaski maasse. Ja nüüd, meie praeguses Maailmas, on sellest ikka veel suur ja ajuti rahvusvaheliseks paisuv skandaal ning... ehk kunagi saame Üleilmse Katõni ohvrite – Poola ohvitseride mälestuspäeva.

(NB! Kui ma Memento palvel 26.03.2009 Kremli ajaloolase Aleksandr Djukovi raamatu esitlusel tema kõrval istudes suurima mõnuga seda tekstiosa rääkisin, püüdis moderaator minu etteastet peatada, kuid ma rääkisin jonnakalt edasi. Sellel samal kohal püüdis mind peatada ka tänane kõnekoosoleku juhataja, kuid ka täna rääkisin ma sama jonnakalt edasi.)

Algu on tehtud. Katõni – Timukate metsas on mälestusmärk nii Poola ohvitseridele kui ka 10.04.2010 seal läheduses lennuõnnetuses hukkunud Poola presidendile Lech Kaczynski'le koos kaaskonnaga.

Aga mida prügimäel saaks veel prügiga teha? Puistada laiali kohtadesse, kus see on silma alt ära, et päike ja vihm selle seal vaikselt ... elimineeriks... Õige!

Kremli põrguvürstid, võtnud õppust Katõni kibedast kogemusest, viisid hilisemal ajal oma prügi – oma inimesi, keda nad arvasid prahi hulka – Suure Vaikse Surma Väravale.

Nii suunduski enamus pärastsoja-aegseid küüdironge deporteeritud lasterikaste emade ja vanuritega – Lääne ja Lõuna ääremaade mittevajaliku ja isegi ohtliku inimprahiga – sugugi mitte Põhja – metsa langetama – sugugi mitte Kaug-Itta – kullakaevandustesse... Küüdirongid viisid nad steppidesse ja poolkõrbe aladele ümber tolle aja kõige suurema Saladuse Epitsentri – Semipalatinski tuumakatsetuste polügooni.

1947. aastal ilmus määrus, mis kohustas ka mujal laagrites oma ressursi äratöötanud poliitilised vangid koguda kokku STEPLAG'i, mis piirnes tolle Saladuse alaga – Semipalatinski tuumakatsetuste polügooniga – läänest.

Jättes kõrvale A- ja H-pommide sõjalise külje ja vaadeldes koos kõiki tänaseks teatavaks saanud fakte, võib järeldada, et Jossif Stalin ja Lavrenti Beria koos oma NKVD-ga korraldasid:

eriti suures ulatuses ja
eriti odavalt ning
eriti salakavalalt

suurte neile mittevajalike rahvahulkade – kohalikud ja küüditatud naised, lapsed, sunnitööga lõpuni väljakurnatud mehed – hävitamist radiatsiooni toimel nii, et inimeste

tapmisele,
matmisele ega
maailma eest asja varjamisele
ei pruugitud enam kulutada ühtegi üleliigset kopikat.

Suur tapatöö sai tehtud (ning toimub jätkuvalt veel ka praegu, sest kahjustustega inimesed surevad jätkuvalt), kuid Kremli Põrguvürstide renomee jäi Maailma silmis puhtaks, säravalt helevaleks.

Olen veendunud, et NL verise režiimi kõik võikad kuriteod väärivad üleilmset teadvustamist, mäletamist ja üleüldist hukkamõistust.

III

Olen veendunud, et on aeg ka Eesti ohvitseride, kes tapeti N. Liidu avarustel, mälestuse jäädvustamiseks.

(NB! Ka siin püüti mind katkestada, kuid ... jätkasin jonnakalt)

Kui siin on IRL-i inimesi, kui siin on Muinsuskaitse inimesi, kui siin on Sise-ministeeriumi inimesi, kui siin on Kaitse-ministeeriumi inimesi, siis pöördun teie poole, et tuletage oma juhtkondadele meelde, et ligi 650 Eesti ohvitseri põrm koputab meie südametunnistusele.

Kus on meie mälestusmärk neile? Kus on meie film nendest? On aeg sellega tõsisemalt tegelema hakata!

Alustada aga võiks suure graniit-rahnu (koos vastava pealdisega) paigutamist Värskasse, et märkida ära sadade EW kaadriohvitseride 1940. aasta Kolgata tee alguspunkt.

Täna tähelepanu eest!

Foto: Aare Leinpere

Eesti endiste poliitvangide XX üleriigiline kokkutulek

17. juulil toimus Mustlas endiste poliitvangide üleriigiline kokkutulek. Asetati pärjad Vabadussõja monumendile ning koguneti Lauluväljakul. Hümni ja avapalvuse järel esinesid tervitussõnavõttudega vallavanem Alar Karu ja teised. Täna rääkis Trivimi Velliste, poliitvangide ühendustest Valer Kaska. Esinesid Mustla isetegevuslased. Järgnesid sõnavõttud. Toome siin J. Kuperjanovi Seltsi tervituse endistele poliitvangidele.

“Kallid endised poliitvangid!

1937. a. Eesti Vabariigi Põhiseadus nõudis kõigilt riigi kodanikelt:

“Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 1918. aasta 24. veebruaril, mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele, mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevatele põlvadele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus, mis peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade”.

I korda küsimus: Kes püüdsid kõi-

kumatus usus ja vankumatus tahtes kaitsta kommunistliku Vene valitsemise all EV Põhiseadust?

1934.a. Kaitseliidu kodukorras esitatud kaitseliitlase pühalik töötus lubas: “Mina tunnistan Eesti demokraatliku Vabariigi täielikku iseseisvust ja tema põhiseaduslikku valitsust. Luban ja tootan tegelikult (rõhutan “tegelikult”) kaitsta põhiseadusega maksmapandud riigikorda, töötades ausasti kaitseliidu põhimõtete järel...”

II korda küsimus: Kes püüdsid kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kaitsta kommunistliku Vene võimu ajal EV Põhiseadust?

1934.a. Kaitseliidu kodukorras seati Kaitseliidu ülesandeks number 1: “Seaduslike võimude abistamine Eestis maksva põhiseadusliku riigikorra ja kodanike julgeoleku kaitsmisel”.

III korda küsimus: Kes püüdsid kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kaitsta kommunistliku Vene võimu ajal EV Põhiseadust?

Vastus kõigile kolmele küsimusele: Teie! Just nimelt Teie ja ainult Teie, kulla endised poliitvangid. Sest vasta-

sel korral Te ei oleks olnud poliitvangid. Ainult Teil jätkus seda kõikumatus usku ja vankumatut tahet kindlustada ja arendada riiki, mis oli loodud Eesti rahva enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 1918. aasta 24. veebruaril.

Julius Kuperjanovi Selts ütleb: aitäh Teile! Olite EV Põhiseaduse maksmapanemise halastamatu võitluse eeslinil, olite vabaduse, õigluse ja õiguse kaitsel, olite pandiks praegustele ja tulevastele põlvadele, olite eesti rahvuse ja kultuuri säilimise garantii, kurjusevastane esimene verstapost, kes kuulutasid kartmatult, kuulutasid leitnant Kuperjanovi kombel: “Olgu terve maailm kaalujaid ja kõhklejaid täis – meie ei jäta, sest meist saab asja!”

Lõpetuseks võtan vastutuse öelda JK Seltsi nimel, võtan vastutuse öelda J. Kuperjanovi nimel tema enda sõnadega:

“... olen veelkord siirasti tänulik teie vaprust ja meelekindlust eest, kes te vereaugu võtsite kanda oma isamaaline kohustus...”

Pilistveres mälestati okupatsiooniohvreid

Pilistveres 21. augustil 2010. aastal Eesti Memento Liidu poolt korraldatud üleriigilisel okupatsiooniohvrite mälestuspäeval avas emeriitõpetaja Vello Salum memoriaali info-tahvli. Kivikangru juures pidas palvuse diakon Hermann Kalmus. Järgnesid sõnavõttud, kusjuures valitsuse poolt oli kõnelemas Tõnis Lukas, IRL-st Kaia Iva ja Reformierakonnast Raivo Järvi. Kõnede vahel esines Keila Pensionäride Ühenduse naisansambel.

Fotod: Aare Leinpere

Eesti Memento Liidu juhatuse esimehe Enn Tarto sõnavõtt

“Austatud kaaskannatajad, kaasvõitlejad, meie külalised, lugupeetud daamid ja härrad!

23. augustil Pilistveresse kogunevad kommunismiohvid juba üle 20 aasta, mementolased alates 1989. aastast, veel varem kogunesid siia ERSPlased.

Kõigepealt lubage tänada kõiki tänavuse ürituse korraldajaid: emeriitpastor Vello Salumit, Andrese koguduse vaimulikku Herman Kalmust, härra Rein Purjet ning kõiki Memento kohalike ühenduste aktiviste ja juhte!

Täna veel kord kõiki, kõiki kohaletulnuid! Meeldiv on jälle kohtuda!

Viimane aasta on mementolastele olnud tõine ja suhteliselt edukas. Kuigi kõiki soove ja ettepanekuid ei ole me suutnud riigivõimu ees kaitsta. Eesti Ema monument on avatud, ravimitoetus 2,5 tuhande krooni ulatuses toimib, aga sõidupileteid peame ikkagi koguma, reisikulude, väljannete ja ürituste raha peame taotlema, pansionaadi küsimus on ikkagi lõplikult lahendamata jne.

14. juunil 2010. aastal Tallinnas Linda kuhu juures tegime veel kord teatavaks meie poliitilised seisukohad.

Avaldame kaastunnet kõikidele Eesti vabaduse saavutamise, kaitsmise ja taastamise eest langenutele Vabadussõjas 1918-1920 ja Teises Vabadussõjas 1940-1991.

Samuti mälestame ja leiname taastatud Eesti Vabariigi hukkunud kaitsevaelasi.

Leiname ja avaldame kaastunnet kõikidele okupatsiooniohvritele aastatel 1940 kuni 1991: küüditamiste ohvritele, hukkunud ja hukatud poliitvangidele; lahingutes langenutele, sõjapõgenikele, kõikidele ohvritele.

Mälestame ja leiname kõiki meie keskest haiguse või vanaduse tõttu lahkunud saatusekaaslasi.

25. märtsil 1989. aastal algse Memento koosseisu põhjal või iseseisvalt tekkinud vabadusvõitlejate ja represseeritute ühendustega soovime mõistvat koostööd, vastastikust abistamist ja austust.

Inimene on inimene, elu on elu, austame nii Stalini ajal massimõrvas hukkunu

hiljem hukkunu ja kannatanuid. Ka pärast timukas Stalini surma jätkusid repressioonid. Pärast Teist Maailmasõda jätkus Eestis lakkamatu vastupanu ja aktiivne vabadusvõitlus. Meenutame metsavendi, õpilasvabadusvõitlejaid, poliitiliste vahenditega (mitterelvastatud) vastupanuliikujaid.

Juba 23. augustil 1979. aastal avalikustati 45 Eesti, Läti ja Leedu avalik kiri, järgnesid Hirvepargi miitingud ja Balti kett, rahvuslikud üritused lauluväljakul jne.

Tänavu oleme siin 21. augustil. Me jätsime võimaluse riiklikul, omavalitsuste, erakondade ja ühenduste tasandil tähistada 23. augustit, kommunismi- ja natsismiohvrite mälestuspäeva kui riiklikku tähtpäeva.

Väga austatud Pilistveresse kogunenud okupatsiooniohvid ja meie külalised!

On tulnud ettepanekuid, et alates 2011. aastast Eesti Vabariigi valitsus korraldaks riiklikul tasandil 23. augustil Pilistveres kommunismi- ja natsismiohvrite mälestuspäeva läbiviimise.

18. juunil 2009. aastal võeti Riigikogu vastu “Pühade ja tähtpäevade seaduse” muudetud kuju. 23. august on nüüd riiklik tähtpäev.

Välisministeerium ju korraldab 14. juuni kui riikliku leinapäeva läbiviimist.

Kes on selle poolt, et me teeksimme Vabariigi valitsusele ettepaneku tähistada 23. augustit Pilistveres riikliku tähtpäevana?” (Rahvas toetas üksmeelselt seda ettepanekut). “Ma täna kohalolijate üksmeelse toetuse eest. Loomulikult on siis 23. augustil Pilistveres Eesti Vabariigi kõrgem poliitiline juhtkond, diplomaatiline korpus, meediaväljaannete esindajad, erinevate ühiskondlike organisatsioonide esindajad jne.

Meie, represseeritud, oleksime lugupeetud kutsutud osavõtjad, mitte nagu praegu – palujad sandikesed.

Represseeritute riiklik mälestuspäev Pilistveres 23. augustil võiks alata kell 12, teised erakondlikud ja kohalikud üritused üle Eesti kell 18.

Räakida oleks veel palju, aga vihmapiilverd kogunevad! Näen Kivikangru taga haridusminister Tõnis Lukast, üksikuid Riigikogu liikmeid on ka näha. Tere tulemast! Täname lugupidamise eest! Loodame teie toetusele. Täna lugupeetud kuulajaid! Aidaku meid kõiki Jumal!

Kui vaprus ja solidaarsus ühinesid...

20. augustil 2010 avati Tallinnas Jaani kiriku kõrval skulptor Aime Kuulbuschi loodud mälestuskiivi Poola "Solidaarsuse" kolmekümnendaks aastapäevaks.

Kivi pühitsesid EELK Tallinna Jaani kiriku õpetaja, Tallinna praost Jaan Tammsalu ja Dominikaanlaste kloostri prior isa Artur Modzelewski. Sõnavõttudega esinesid Tallinna linna-pea hr. Edgar Savisaar, Poola Vabariigi suursaadik Eestis hr. Tomasz Chlon, Euroopa Parlamendi saadik hr. Tunne Kelam ja pan Lech Walesa poeg, samuti Europarlamendi saadik hr. Jaroslaw Walesa.

Suurel looduslikul kivil on eesti keeles sõna Solidaarsus, mille kirjapilt jälgendab Solidarnosc' i üleilma tuntuks saanud logo ja selle kohal on maakera, millel on märgitud kaks paika, Varssavi ja Tallinn.

Poola suursaadik tuletas meelde oma eesti keeles peetud kõnes: "Neljateistkümnendal augustil tuhande üheksasaja kaheksakümnendal aastal algas Gdanski laevatehases streik, kokkulepe sõlmiti kolmekümne esimesel augustil. Juba kaheksandal septembril, veel enne ametiühingu registreerimist, kestis „Solidaarsuse“ esimese kongressi töö."

Gdanskist tuli tookord üleskutse: Gdanskisse, sõltumatu vaba ametiühinguliikumise "Solidaarsus" esimesele kongressile kogunenud delegaadid saadavad tervitusi ning väljendavad oma poolehoidu Albaania, Bulgaaria, Tšehhoslovakkia, Saksa Demokraatliku Vabariigi, Rumeenia, Ungari ning kõikidele Nõukogude Liidu rahvastele. Esimese sõltumatu ametiühinguna meie päraststõjaegses ajaloos tunneta-me meie ühiste saatuste sügavat sidet..."

"Üheteistkümnendal septembril tuli vastus ka Eestist: Önnitleme Teid ja Teie nimel kogu Poola rahvast, kes pani aluse demokraatlikele reformidele, mida nii väga vajab kogu sotsialismileer."

Suursaadik tsiteeris siin sõnasõnalt Eesti ja Leedu vabadusvõitlejate saadetud tervitustelegrammi pan Lech Walesale ja Poola "Solidaarsusele".

Kuulnud raadio vahendusel suurest rahvaliikumisest Poolas, tekkis vabadusvõitlejatel Tartus kohe mõte Lech Walesat ja "Solidaarsust" tervitada.

Foto: Enn Tarto erakogu

Tervitustelegrammi tekst koostatigi Tartus ja keegi vabadusvõitlejatest sõitis kohe Leetu allkirju koguma Leedu vabadusvõitlejatelt, kellega olid aastate jooksul välja kujunenud väga head suhted. Telegramm saadeti ametliku postiga Lech Walesale. Kahjuks ei ole teada, kas see kunagi adressaadini jõudis. Samal ajal aga läks kiri Eesti kaudu Stockholmi ja Leedust Münchenisse, kust ta jõudis välismaistesse raadiojaamadesse ja uudis Eesti-Leedu vabadusvõitlejate toetuskirjast Poola Solidaarsusele kõlas korduvalt Vaba Euroopa, Vabaduseraadio, Deutsche Welle, BBC ja võib olla veel mõne välisraadiojaama eetris mitmes keeles. Neid saateid kuulasid idapool raudset eesriiet miljonid inimesed. See oligi kirja peamine mõju. Ainuüksi selle toetuskirja pärast kedagi ei arreteeritud, aga Heiki Ahoneni, Lagle Pareki, Arvo Pesti ja Enn Tarto vastastel kohtuprotsessidel Eesti NSV Ülemkohtus 1983 ja 1984 oli "sotsialismileeri õõnestamine" üheks põhisüüdistustest, mis tugineski sellele samale tervitustelegrammile.

"Võime küsida neilt, kes allkirjastasid selle läkituse, ning küsida ka teistelt, kes ei jõudnud või ei saanud sellele alla kirjutada: Kas uskusite, et "Solidaarsus" võidab? Täna on kergem vastata, et jah, olime kindlad. Aga tookord?, küsib Poola suursaadik ja lisab: "Kuid siiski sai vabadusidee totalitarismist võitu. See võidab jätkuvalt..."

Piret Tarto

TELEGRAMM LECH WALESALE

POLSKA, GDANSK, STOCZNIA
IM. LENINA PAN LECH
WALESA

Pan Lech Walesa

Önnitleme Teid ja Teie näol kogu Poola rahvast, kes pani aluse demokraatlikele reformidele, mida nii väga vajab kogu sotsialismileer.

Ahonen, Heiki

Pesti, Arvo

Boguscis, Vytautas

Protusevicius, Jonas

Cidzikas, Petras

Poškiene-Lukauskaitė, Ona

Šakaliene, Genute

Ragaišis, Romas

Gasparov, Boriss

Ratas, Endel

Kalep, Veljo

Sasnauskaitė, Leonora

Masiulionis, Algirdas

Subacius, Kestutis

Niitsoo, Viktor

Tarto, Enn

Paperno, Irina

Udam, Erik

Parek, Lagle

Volungevicius, Jonas

Lietuva-Eesti

11. sept. 1980. a.

2010. aasta Rakvere Mementos

Aino Kiiver
Memento Rakvere
Ühingu esimees

Sügisesse jõudnud aasta on Rakvere Memento ühingu üsna sündmusterohe olnud.

Jaauanuaris korraldasime traditsioonilise mälestusürituse Palermo Punase Terrori Ohvrite mälestise juures poliitvangide ühingu ja noorkotkaste-kodutütarde osavõtul. Veebruaris möödus vabariigi aastapäeva tähistades, kus juures ühingu esimeest tunnustati Rakvere linna teenetemärgiga. Läbi juhi loomulikult kogu ühingu liikmeskonna tegevust. Märtsi alguses viisime juba 5. korda läbi Rakvere Rahvamajas teabepäeva, seekord teemal „Eestlased ja Siber“. Peakõnelejaks oli Tartu Ülikooli professor Aadu Must. Meelelahutusliku päevaosa täitsid Kiisa Selt-singu KII-SA taidlejad Oskar Lutsu jäljetonide-naljandite lavaseadetega. Oli unustamatult hariv ja mõnusat eesti huumorit pakkuv päev. Rahamuresid aitas leevendada Lääne-Virumaa Omavalitsuste Liit ja Rakvere Linnavalitsus. Märtsi lõpus mälestasime märtsiküüditamise ohvrid koos kiriku, omavalitsuste, erakondade, koolinoorte ja teiste represseeritute organisatsioonide esindajatega. Südanit soojendav oli väikese Hanna muusikaline külakost, kes tuli spetsiaalselt Tartust kohale, et kohtuda oma ema videointervjuudes salvestatud inimestega, mis koostööprojekti raames Eesti Rahva Muuseumiga 2009.a. valmisid. Tähelepanuväärne oli ka Eesti Rahvusringhäälingu otselindistus märtsiküüditamise mälestusürituselt Rakverest.

Aprillis meenutasime Käru külast pärit tublit riigimeest Juhan Kukke. Ettevõtmise peaarhitektid olid MTÜ K. Pätsi Muuseum ja Väike-Maarja Linnavalitsus. Kaasatud peale Memento Rakvere Ühingu olid kohapealsed koolid ning teisedki mittetulundusühingud. Memento ülesandeks oli videokasseti „Juhan Kukk 125“ valmistamise korraldamine. Koostööd OÜ Saundlandiga saime kõigega kenasti hakkama. Koopiad sündmusest on tänaseks päevaks jõudnud J. Kuke

järglasteni piiri taha, samuti K. Pätsi ja Eesti Rahva Muuseumi fondidesse. Projekti rahastas kohaliku omavalitsuse programm.

Maikuus pidasime iga-aastasest üldkoosolekut, kus muutsime põhikirja, juhatuse koosseisu ja kinnitasime majandusaasta aruande. Ilmus ühingu liikme Eino Puhilase mälestustekogumik „Määramata ajaks Siberisse“, mida toetas rahaliselt Eesti Kultuurkapitali Lääne-Viru Ekspertgrupp ja SA Eesti Represseeritute Abistamise Fond.

Juunikuus tähistasime vääriliselt üleriigilist leinapäeva, osalesime Tudus Tööpataljonlaste ühingu ja Vinni Vallavalitsuse korraldatud suurejoonelisel mälestusüritusel, samuti Viru-Nigula Vallavalitsuse korraldatud mälestuspäeval Viru-Nigulas, mille raames presenteeriti Eino Puhilase raamatut „Määramata ajaks Siberisse“. Ja muidugi sai bussitais inimesi osa suursündmusest Võrumaal Eesti Ema monumendi avamisest Rõuges. Sellel sõidul osalesid meie koostööpartneritest gümnaasiumite esindajad. Sõidukulud kandis Eesti Memento Liit. Juulikuus käisime Mustlas, kus toimus poliitvangide üleriigiline kokkutulek. Alates 2003. aastast sobisid küüditatud ja poliitvangid kenasti koos kokkutulekuid pidama, nüüd koostööpartnerite üritusele Lääne-Virumaa Endiste Poliitvangide Ühingu kaudu. Ka rahalise poole võttis poliitvangide ühing valdavalt enda kanda. Kokkutulek oli arvestades tulikuuma suve tingimusi väga mõistlikult korraldatud, küsiti eelinfot osalejatest, registreeriti osavõtjad kohapeal ja sõnasoovijad, eriti ratsionaalne ja läbimõeldud oli toitlustamise läbiviimine – korralik kotitais soolastmagusat koos personaalse mineraalvee pudeliga. Igati hästi tehtud. Kahju, et teatud erimeelsused asjaosaliste vahel asjatuid pingeid tekitavad.

Sõituderohke oli augustikuu. Osalesime Võrumaal Mõnistes „Eesti Kodu“ mälestuspäeval, mida korraldas Murtud Rukkilille Ühing ja samal päeval Põlvamaal Peri Sotsiaalkeskuses Põlvamaa Diabeediseltsi 15.a. juubeliüritusel. Sõidukulud aitasid kanda omavalitsused. Pilistverre sõitsime natsismi- ja kommunismiohvrite mälestuspäeva tähistama üleriigilisele üritusele koos Lääne-Virumaa represseeritute orga-

nisatsioonide liikmetega. Bussisõitu finantseeris Eesti Memento Liit. Meie ühingu liikmetele meeldis väga Pilistveres Eesti Memento Liidu juhatuse esimehe poolt välja öeldud mõte, et seda üle-Euroopalist mälestuspäeva tuleks edaspidi korraldama hakata vabariigi valitsusel ja represseeritud oleksid see sihtrühm, kes on sinna osalema kutsutud. Rakvere Memento liikmed on seisukohal, et üldse võiks raha kokkuhoiu mõttes edaspidi lõpetada erinevate üleriigiliste kokkutulekute korraldamise ja koonduda 23. augustil Pilistverre ühisele kokkutulekule, seda enam, et mälestuskivid memoriaalis on nii vabadusvõitlejatel, metsavendadel, soomepoistel, küüditatutel jt. erinevate repressioonide läbi kannatanutel. Augustikuu lõpetasime väljasõiduga Kose-Uuemõisa OX Forelli, mille alles juunikuus avas presidendi proua ja kus peeti puuetega inimeste suvist spordipäeva. Kaunis loodus, imeliselt soe suvepäev, täis indu ja võistlemissoovi osavõtjad, hasartne ja elamuslik forellipüügi võistlus. Oli vahva aktiivse puhkamise päev. Rahamured lahendasid sponsorid ja Eesti Kultuurkapital.

September algas külaskäiguga MTÜ Jõgevamaa Represseeritud - oma liikmeskonda koondavale kokkutulekule Jõgeval. Oli tore tõdeda, et üritusel osales suur saalitäis ühingu liikmeid. Müts maha Jõgeva ühingust juhtkonna ees, kes on suutnud oma ridadesse koondada nii küüditatud, poliitvangid kui ka vabadusvõitlejad. Arvestades maakonna territooriumi suurust ja pillutatust on ühing oma olemuselt kui Jõgevamaa represseeritute katusorganisatsioon. Meenutades Jõgeva ühingu varasemat suhteliselt tagasihoidlikku tegevust, on nüüdne hoogne edasiliikumine seda märgatavam. Üritus oli natuke pikavõitu-veniv, aga silma hakkas maavalitsuse ja linnavalitsuse kõrgel tasemel esindatus ning igakülgne soov toetada-tunnustada ühingu tegevust. Kõõgipoolt asja huvitades tuleb märkida, et raha kulus peaaegu sama palju osavõtjatega kui Pilistveres 4 korda vähem. Tublid tegijad! Küllap me kõik maakondades olema peatselt fakti eest, et represseeritute ühinemine on vajalik ja Jõgeva ühing on toredaks eeskujuks selle sammu teostamisel, et represseeritute tegevus rohujuure tasandil jätkuks ning elu kohtadel edasi

läheks. Septembris tähistati Tamsalu Vallavalitsuse eestvedamisel Vistla lahingu aastapäeva. Mälestusmärgid on nii Loksa Külas kui Vistlas. Meie esindus oli kohal, seekord nn. oma kulu ja kirjadega.

Oktoobrikuul olime külas maavalitsuses, meie koosolek toimus maavanem Einar Vallbaumi osavõtul. Kuulasime maavanema tööprobleeme, tutvusime tulevikku seotud suundumistega ning tutvustasime oma muresid – rõõme.

Novembrikuu hingedepäeval olime oma aktiiviga väljasõidul Tartusse. Külastasime AHAA Keskuses pimedate ekspositsiooni. Pilkases pimeduses, abiks vaid kepp, jalutasime pimedate giidi juhatusel pargis, sõitsime paa-diga Emajõe, tuul vuhisemas, vesi pritsimas ja kajakad karjumas, randusime kohviku ees, kus jõime käsikaudu kohvi, teed ja muid karastusjooke. Väga emotsionaalne kogemus nägijail tumemustas maailmas toime tulla. Edasi kulges päev kohtudes koostööpartneri Eesti Rahva Muuseumi rahvaga. Näituste majas kohtusime administratsiooniga, tutvusime muuseumi Raadile rajatava ülimoodsa hoone ehitusjärguga ja külastasime näitust „Muuseum näitab keelt”. Meiega oli kohtuma tulnud Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Enn Tarto. Ühine sõit Raadile, tehtut ja olemasolevat hoonet oma silmaga vaatama minek oli muljetavaldav. Tagasiteel Rakverre tegime põgusa peatuse Siimustis, kus tutvusime Eeva Niinivara muuseumitoaga. Oli ülimalt hariv ja silmaringi laiendav argipäev. Jäänud on detsembrikuu jõuluüritus, kus õpiseinar on ühendatud jõulutradsioonidega kõikidele Lääne-Virumaa represseeritutele ja meie külalistele. Rahastuse loodame saada Eesti Memento Liidust.

Tähtsaks peame koostööd koolinoortega: nemad meie üritustel ja meie nende juures. Sellel aastal koostöös MTÜ K. Pätsi Muuseumiga saime koolidesse 2 rändnäitust: „President Konstantin Päts” ja „Juhan Kukk 125”. Valmimas on ekspositsioon Julius Seljamaast, Virumaaga tihedalt seotud haridusmehest. Loomulikult toimuvad meie igakuised juhatuse laiendatud ja avatud koosolekud, igapäevane asjaajamine ja suhtlus kõikvõimalike ühendustega. Oleme rõõmsad, et meil on tegus koostöövõrgustik omaavalitsuste, koolinoorte ja teiste MTÜ-dega. Tänuks oleme Tallinna Memento Ühenduse struktuuriüksusele Eesti Represseeritute Registri Büroo, läbi kelle oleme saanud nn mustad raamatud Lääne-Virumaa gümnaasiumitele, raamatukogudele ja muuseumidele. Kokku 52 komplekti, kogumaksumusega üle 100 tuhande krooni. Neid repressioonide läbi kannatanute nimederaamatuid vajatakse kohtadel, eriti nüüd, kus elu maal muutub üha sunnismaisemaks. Raamatud on Memento Tallinna Ühendus andnud tasuta, sest nende kirjastamine on ERAF-i poolt rahastatud. Meie ühingu ülesandeks oli raamatute kohtadele toimetamise korraldamine.

On hea, et oleme eraldiseisvate represseeritute organisatsioonidena Lääne-Virumaal küüditatud, poliitvangid ja tööpataljonlased toredasti koos hakkama saanud ning suutnud suuremate ürituste ja kulutuste korral koostööd teha.

Memento Rakvere Ühing on tegus ja jätkusuutlik.

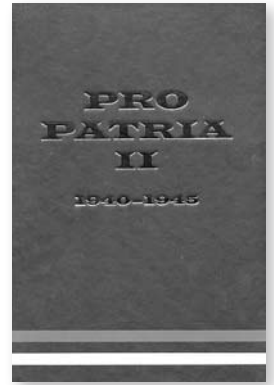
UUSI RAAMATUID

Peep Varju soovitab:

„Pro Patria” II.

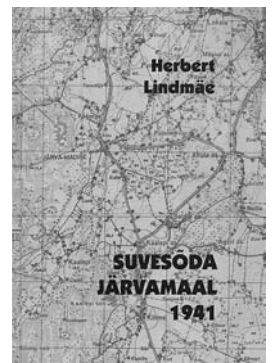
Sihtasutuselt Valge Raamat on ilmunud Teises maailmasõjas langenud Eesti vabadusvõitlejate teine, täiendatud ning parandatud nimekirjaraamat Pro Patria II.

Autorite Aleks Kurgveli ja Herbert Lindmäe esimene raamat ilmus okupatsioonide repressiivpoliitika uurimise riikliku komisjoni väljaandena 1998. a. Esimene raamat sisaldas andmeid 6666 langenud võitleja kohta. Nüüd on lisandunud ligi 1300 uut nime ning paljude langenud võitlejate saatus on saanud selgemaks. Selle eest võlgname tänu mitmele organisatsioonile ja väga paljudele abistajatele. Eeskätt saime palju informatsiooni Saksa Sõjahaudade Hoolde Liidult, kes organiseeris Eestis langenute ümbermatmisi ja Nõukogude okupatsiooni ajal hävitatud Saksa sõjaväekalmistute taastamist. Nendega tihedas koostöös oli Eesti Sõjahaudade Hoolde Liit, kes kogus informatsiooni kohapeal, vahendas seda Saksa arhiividele täpsemate andmete saamiseks. Repressiivpoliitika uurimise riikliku komisjoni töötajad uurisid läbi Eestis arhiivides säilinud materjalid u. 30 000 isiku kohta, kes olid seotud sõjaväeteenistusega Saksa okupatsiooni ajal. Sajad inimesed üle kogu maailma saatsid oma täiendusi riiklikule komisjonile pärast tutvumist Pro Patria esimese raamatuga. Koos autoriga süstematiseeris kogu saabunud info ning pani kokku uueks raamatuks pärast riikliku komisjoni töö lõpetamist 2004. aastal Valge Raamatu meeskond. Selle suuremahulise töö lõpetamiseks kulus kuus aastat.

“Suvesõda Järvamaal 1941”

Sihtasutus Valge Raamat andis välja Herbert Lindmäe raamatu „Suvesõda Järvamaal 1941”. Suvesõja sarja mahukaim raamat, kokku 686 lk., annab väga täpse ning põhjaliku ülevaate 1941. a. suvel Järvamaal peetud vastupanuvõitlusest. Nõukogude propaganda on üle 60 aasta ja tänase päevani välja kasutanud Kautlas peetud lahinguid eesti rahva laimamiseks. Autor esitab nii metsavendade kui Erna grupi võitlejate kirjeldusi ühelt poolt ning hävituspataljoni meeste selgitusi teiselt poolt. Lugejatele saab selgeks, kuidas tegelikult toimus suvesõja üks dramaatilisemaid võitlusi vaba Eesti eest.

Mementolased avaldasid:

Silvia Jõekallas. **Rahnude rand.** S.Korp. 72 lk.

Eino Puhilas. **Määramata ajaks Siberisse.** Memento Rakvere Ühing. 92 lk.

Kodukaitsepäev Tudus

1941-1949

*Nende piina-pigistused,
Nende vaeva-väsimused,
Muistsed kallid mälestused
Kostku meile kustumata!*

Need eesti rahvaeposes “Kalevipoeg” jäädvustatud värsiread on raiutud Tudu kalmistul 25. märtsil 1989 avatud mälestuskivile – pühendus neile, kes hukkusid küüditamistes, 1941-1945 sõjas ja teistes nõukogude okupatsioonivõimude repressioonides.

19. juunil 2010 toimus selle mälestuskivi juures aktus Tudu alevikus korraldatud Vinni valla kodukaitsepäeva avaüritusena. Kaitseliidu Alutaguse Maleva esindajad süütasid kivi jalamil küünlad ning korraldasid kaitseliitlaste ja noorkotkaste auvalve. Aktus avati riigihümni laulmisega. Kõnega esines EELK Viru-Jaagupi koguduse pastor Tarmo Linnas. Lilli asetasi ja kõnelesid Vinni vallavanem Toomas Väinaste, Tööpataljonlaste Ühingu juhatuse esimees August Kondoja, Memento Rakvere Ühingu juhatuse esimees Aino Kiiver, Kaitseliidu Alutaguse Maleva esindaja Uno Muruvee, kohalik elanik hr. Tralla jt. Lauludega esines Pajusti klubi meesansambel Inge Arula juhatusel. Osavõtjatele jagati “Memento Teataja” värske number.

Kodukaitsepäev jätkus alevikus. Lipuväljakule oli kohale tulnud ja osavõtjatele tutvumiseks paigutatud hulk kaitsetehnikat ja -relvastust KL Alutaguse Malevalt, Kirde Kaitseringkonnalt, Piirivalveringkonnalt ja Politseiprefektuurilt. Iga relva ja seadme juures jagasid soovijatele teavet kaitseliitlased, kaitseväelased, piirivalvurid, politseinikud.

Ürituse lipuväljakul avas kaitsetehnika väljapaneku peakorraldaja, Kaitseliidu Alutaguse Maleva esindaja, Tudu osavalla vanem Uno Muruvee, kes heiskas riigilipu. Meesansambel laulis “Eesti lippu”. Seersant Uno Muruvee informeeris osavõtjaid, mida ja kuidas väljakul näha ja kuulda võib. Tööpataljonlaste Ühingu esindaja teatas, et lisaks väljakul olevale tehnikale saab väljaku taga olevas rahvamajas tutvuda Kaitseliidu Viru Maleva ja Tööpataljonlaste Ühingu tegevust ka-

Vinni vallavanem Toomas Väinaste annab üle tänukirja Kirde Kaitseringkonna õhutõrjedisvisjoni esindajale.

Lipuväljakul tutvutakse innukalt kaitsetehnikaga.

Fotod: Inge Arula

jastava näitusega, mis avati seal mõni päev varem rahvamaja juhataja pr. Ploomi aktiivse abiga.

Tudu elanike, koolinoorte ja laste huvi kodukaitsepäeva ürituste vastu oli suur, osavõtjaid oli saanud kaugemaltki oma transpordiga, sh bussitais külastajaid Rakverest-Vinnist-Pajustist-Roelast. Meesansambel esitas sõdurilaule, kohalikud kokad olid keetnud ja jagasid osavõtjatele maitsvat sõdurisuppi.

Kodukaitsepäeval viibis algusest lõpuni Vinni vallavanem Toomas Väinaste, kes päeva lõpetamisel andis

Vinni vallavalitsuse ja Tööpataljonlaste Ühingu ühise tänukirja KL Alutaguse Maleva, Kirde Kaitseringkonna, Piirivalveringkonna ja Politseiprefektuuri esindajatele ning tänas teisi kodukaitsepäeva korraldajaid.

Tööpataljonlaste Ühingu eriline tänu kuulub Vinni valla kultuurinõunikule Heili Pihlakule ja Tudu osavalla vanemale Uno Muruveele, kes olid kodukaitsepäeva korraldamisel asendamatuks abilisteks.

August Kondoja
Tööpataljonlaste Ühingu juhatuse esimees

Küüditatute laste pensioniküsimus

Ka nüüd, kus täiskasvanuna küüditatud on juba ammu pensionil, tekib ikka veel represseeritud isiku seaduse tõlgendamisel küsimusi, sest pensioniikka jõuavad asumisel sündinud lapsed. ReprS sätestab: represseerituks loetakse ka ReprS §2 lg 1 nimetatud isiku laps, kes sündis vanema asumisel või kinnipidamiskohas oleku ajal või pärast vanema vabanemist kuni ajani, mil vanemale anti luba ja reaalne võimalus Eestisse naasmiseks. Selle lapse pensioniõigusliku staaži hulka arvatakse eelnimetatud aeg kuni ajani, mil isikule (või tema vanemale) anti luba ja reaalne võimalus Eestisse naasmiseks.

Probleemiks on siin “reaalne võimalus”, mis võis paljudel põhjustel edasi nihkuda. Eesti Memento Liitu on pöördunud neis asjus nõu saama.

Tegin järelepärimise Sotsiaalministeeriumile ja sain sotsiaalala asekanclerilt Riho Rahuojalt vastuse, mille lõiu siin tsiteerin: “Eestisse naasmise reaalse võimaluse puudumise tõendamisel tuleb lähtuda igast üksikjuhtumist eraldi. Sageli puuduvad selle asjaolu tõendamiseks otsesed tõendid ning Sotsiaalkindlustusamet on selle tõendamisel aluseks võtnud ka nn kaudsed tõendid. Näiteks isikule on antud küll luba Eestisse naasmiseks, kuid keelatud oli tagasi pöörduda endisesse elukohta. Seega ei olnud võimalik realselt Eestisse naasta juba selle tõttu, et puudus koht, kus elada. Uue elukoha otsimine ja vastavate ametkondadega kirjavahetuse pidamine võttis sageli aega rohkem kui aasta. Sageli on sellise juhtumi puhul kaudseks tõendiks näiteks arhiiviteatiselt nähtuv märge sissekirjutuse kohta uues elukohas või tööraamatus kanne tööleasumise kohta. Tulenevalt haldusmenetluse seadusest võib haldusmenetluses tõendiks olla ka menetlusosalise enda seletus”. Hr. Rahuoja lisab: “Soovitame isikutel, kes soovivad saada üksikasjalikku informatsiooni oma juhtumi asjus, pöörduda selgituste saamiseks kohaliku pensioniameti poole”.

Õhku jääb veel pärast vanema surma Venemaal lastekodusse pandud laste probleemi lahendamine. ReprS ei näe ette lastekodus viibitud aja arvamist pensioniõigusliku staaži hulka sooduskorras.

Rein Purje

TOIMETAJA VEERG

REIN PURJE

Memento Teataja toimetaja

Kallid lugejad!

Tahan teiega jagada seda, mis lõppeval aastal hinge on läinud.

Esimesena seisab mu ees Eesti Ema. Olen südamest tänulik õilsa eesmärgi nimel suure töö teinud Hans Sissasele ning skulptoritele Ilme ja Riho Kullale.

Avamisel selle kauni kuju ees kummardudes mõtlesin oma emale, kes Kirovi oblastisse küüditatuna vastsündinu, mina, süles paar päeva pärast sünnitust jalgsi 8 kilomeetrit läbi 1941. aasta novembripakase ja paksu lume oma baraki poole sumpas, teadmata siis, et nädala pärast mu isa Sevurallagis tapetakse. Emale, kes koos mu kümneaastase vennaga turbarabas rasket tööd tehes vastu pidas ja mind kaks aastat rinnapiimaga toitis, kuigi ise seejuures peaaegu olematuks muutus. Emale, kes mind hiljem toetas ja julgustas kindlaks jääma, kui ma okupatsiooniar mee truudusvande asemel valisin vanglakaristuse. Tähaksin, et teiegi näeksite minu vaprat ema sellisena, nagu ta oli 1948, kui ta pikaks ajaks ära viidi. Ta oli meiega 1947. aasta jaanuaris Eestisse tagasi põgenenud, teisel katsel see õnnestus. Kuid Eestis meid avastati ning ema ja vend said enne tagasisaatmist veel vanglakaristuse, kuhu ema mind kaasa võtta ei saanud. Väikse poisina mõtlesin igal õhtul enne und oma emale nagu inglile, kes tuleb ja kõik heaks muudab. Eesti Ema ingellik kuju on nagu minu lapsepõlvemuistis emast.

Kahjuks tekitab aga küsimusi monumendi edasine “ekspluateerimine”. “Eesti kartul ja liha Vene supermarketites!”, “Taastada riigi osalusega ühistuline keskpunk!” – kas tõesti tuleb Eesti Ema juures korraldada miitinguid, kuhu minnakse selliste loosungitega? Pigem sobiks näiteks meelevaaldus plakatiga “Mälestame sündimata jäänud lapsi”. Keskerakond, kes pr. Oviiri näol andis suure panuse monumendi avamisesse, korraldas aga just esmanimetatutega meelevaalduse. Kuid tagasi heade asjade juurde.

Saan rõõmuga teatada, et küüditatute koolimälestuste kogumise konkursile on saabunud mitmeid huvitavaid ja ka rohke pildimaterjaliga varustatud töid. Sean praegu neid žürii tarvis valmis. Riigi toel loodan Siberi koolilood tuleval kevadel kaante vahele saada. Seniks palju tänu mälestuste vestjatele, usinatele küsijatele-kirjutajatele ning õpetajatele, kes õpilasi juhendasid andma oma kil-lukest suurde Eesti Mällu.

Veel tänan Pilistvere Püha Andrease kogudust eesotsas vaimulikega suure töö eest Pilistvere mälestusürituse ettevalmistamisel. Memoriaal täienes vajaliku osaga; kõik, ka koosviibimine pastoraadi juures kulges igati hästi ja ladusalt.

Tähaksin koos teiega mõtiskleda Memento eesmärkide üle. Mementolaste heaolu eest hoolitsemine on muidugi vajalik. Kooskäimised, ekskursioonid, teatrikülastused on ka kõik kenad asjad. Aga Memento sai ellu kutsutud esmajärjekorras okupatsioonivõimu sooritatud inimsusevastaste kuritegude ja terrori paljastamiseks, nende kohta tõendite ja mälestuste kogumiseks ning avaldamiseks, mälestuse hoidmiseks ja järeletulijatele edasi andmiseks. Tänu neile, kes tegutsedes seda sihti silme ees on hoidnud.

Alanud advendiajal soovin kõigile häid jõuluootusi, rõõmu ja rahu südamesse.

Leo Õispuu 80

Memento Tallinna Ühenduse esimees Leo Õispuu on sündinud Kuressaares 3. augustil 1930. Esi-
mesel Nõukogude okupatsiooni aastal, 14. juunil
1941 küüditati 7-liikmeline pere – ema, isa ja viis
alaealist last Venemaale. Siberimaa mulda jäid
lõpuks ema, isa, vanaisa ja vanem vend.

Pärast sõda põgenes L. Õispuu 1946. aastal
Kirovi oblasti Nagorski rajoonist kodumaale. Veebruaris 1950 va-
histati keskkooliõpilane L. Õispuu koolipingist ja saadeti tapiga läbi
vanglate tagasi sundasumisele Nagorski rajooni. Sundasumisel õnnes-
tus L. Õispuul pääseda edasi õppima esmalt Permi põllumajandus-
instituuti ja seejärel üle minna Uraali poliitehnilise instituuti. 1958.
a. vabanes L. Õispuu sundasumiselt ning sai võimaluse lõpetada üli-
kooliõpingud Tallinna Poliitehnilises Instituudis. Ta lõpetas mehaa-
nikateaduskonna 1960. a. Töötanud aastail 1958-1962 Ilmarise
tehases konstruktorina, astus L. Õispuu aspirantuuri ning töötas see-
järel teadurina TPI-s. Tehnikakandidaadi väitekirja kaitses ta 1967.
a. Aastast 1968 töötas L. Õispuu dotsendina TPI soojusenergeetika
kateedris.

Repressseeritute ühenduse Memento loomise järel lülitus L. Õis-
puu aktiivselt tööse Leo Talve juhitud meeskonnas, kes tegeles Eestile
okupatsioonidega tekitatud inimkaotuste selgitamisega. Nimetatud
töögrupp sai ametlikuks nimeks Eesti Represseeritute Registri Büroo
ning alates aastast 1992 on seda bürood juhtinud L. Õispuu. Nüüd,
18 aastat hiljem, võib selle büroo töö tulemuseks nimetada 9 mahu-
kat nimekirjaraamatut, milles on kaugelt üle 100 000 ohvri nimed:
vahistatud, küüditatud, mõrvatud, sundmobiliseeritud ja võitlustes
langenud. Alates 1994. aastast on L. Õispuu esimehena juhtinud
Memento suurimat organisatsiooni – Memento Tallinna Ühendust.
Aastail 2005-2007 oli L. Õispuu valitud Eesti Memento Liidu esi-
meheks.

Soovime 80. aasta juubelisünnipäeva puhul Leo Õispuule
jätkuvalt head tervist ning jõudu vastutusrikkaks tööks!

Eesti Memento Liit õnnitleb 85. sünnipäeval
vaimulikku ja literaati, Okupatsioonide Repressiivpoliitika
Uurimise Rükliliku Komisjoni esimeest 1996-2005

Vello Salo

Soovime jõudu ja tervist!

Eesti Memento Liit õnnitleb 85. sünnipäeval
juhatuse liiget, Sillamäe Poiste eestvedajat

Heino Tikku

Soovime tervist ja jaksu!

Eesti Memento Liit õnnitleb 70. sünnipäeval
Eesti Vabadusvõitluse Muuseumi Lagedil rajajat

Johannes Tõrsi

Soovime jätkuvat visadust!

ÕNNITLEME!

MEMENTO HARJUMAA ÜHENDUS

85
Anton Leitmäe
80
Margot Laul
Elvi-Aino Leitmäe
75
Mart Kask
Inna Soodla

PÄRNU MEMENTO

97
August Puuste
75
Ilme Meriste
Ivo Vagiström
70
Jüri Murru

MEMENTO RAKVERE ÜHING

90
Erna Raidma
85
Valli Kalev
Ruuben Lambur
Kunilde Leppasaar
75
Vilma Orupõld
70
Jüri Ager
Ants Kiiver
Koit Laidla
Aivi Lippasaar
Taivo Männik
Aado Proosa
Lüüli Viigimets
65
Aire Heinsalu

TALLINNA MEMENTO ÜHENDUS

95
Oskar Vösandi
90
Astra Ellmann
Robert Koppel

85
Voldemar Jürgen
Helga Valt
80
Leo Õispuu
Eino Eiskop
Eda Puksov
Elmo Bartels
Ageeda Paavel
Villem Hahndorf
Virve Krist
Delia Saneberg
Aino Olev
Saima Sõlg
Anna Soboleva
Helgi Lavrits
Gilda Sabbo
75
Linda Piirsalu
Helgi Ait
Ilmar Priimets
Maimu Kruuk
Mare Saks
70
Hugo Pärtel
Jaak Ruus
Anne Undusk
Elik Seberštein
Orm Kallas
Rutt Polis
Eevi-Maie Nazarova
Mall Põldoja
Heili Leemet
Aasa Poltav
65
Katrin Viru

TÖÖPATALJONLASTE ÜHING

95
Andrei Ugand
90
Ralf Rumen
Artur Sööt
Eduard Kanger
Adolf Mägi
70
Ants Kiiver

Ärajäänud sõnavõtt Eesti Ema monumendi avamisel Rõuges

Armas rahvas!

Käinud siin ringi teie seas ja vaadanud kuulnud siia kogunenuid, selgus mulle, et mu oletus pidas paika: teie seas on hulk neid, keda 1949. a. 25. märtsi ööl äratas ema ärev hää: „Lapsed, ärgake, paneme ruttu riidesse, me peame ära (välja...auto peale...) minema! Ei nuta, ole tubli, me peame kiiresti tegema!” Ühe lapsega sai veel hakkama, kahega oli raskem, kolme puhul pidi vanem arvatavasti juba ise endaga toime tulema...

Teile ja teie emadele on mu sõnad mõeldud. Kui olite siis väga väiksed, jäi teile märkamata ema hirm ja mure: kuidas ma jõuan, nad ei saa riidesse, vaja hädapärased asjad kokku korjata, kuhu ma nad panen, lapsed on käe otsas.... Ja veel palju ahastamapanevaid mõtteid, mis ema endasse jättis, et küüditajatele mitte nõrgana näida... Võib-olla on siin ka 41. aasta küüditamisest ellu jäänuid veelgi peale meie Peep Varju?

See ema siin on rõõmus ja lootusrikas, ta usub, et tema lapsi ootab kindel ja turvaline tulevik.

Juba rohkem kui 50 aastat tagasi kujundas üks eesti mees mõttes ausammast eesti emale kui meie maa suurimale sangarile. See mees oli minu isa Arnold Susi.

Ta veetis 16 aastat Siberis, 8 vangilaagris, 8 asumisel, jäi seal imepäraselt ellu, jõudis koju tagasi. Tema rääkis nii:

„Meie, laagrivangid, ei ole kangelased. Meestest olid seda Sinimägede ja Pitka mehed. Vangidest ei sõltunud keegi, me ei saanud vastutada millegi eest peale iseenda. Me kas elasime või surime, see olenes kellestki teisest. Tõelised sangarid on aga meie naised, emad, kes jäid lastega üksi, kui mehed vangistati. Üksi nad toitsid ja koolitasid neid, töötades sageli nii päeval kui ööl, mitmel kohal, sest lapsed pidid saama toidetud ja kaetud. Ja siis veel emad, kes väikeste lastega Siberisse viidi, kus vastutuskoores oli veel rängem. Nemad on kangelased, vabas Eestis tuleb kõigepealt neile püstitada ausammas, suur ema kuju!”

Olgu see minu isa läkitus teile, kes te olete siia kogunenud, pikkade aastate tagant.

Meie koloonias Hakassias oli mitu sellist ema – Erna Kraut kolme lapsega, Ellen Määr kolmega, Elga? Kasari neljaga, Ellen Silla kahega, et nimetada vaid mõnda sadade seast.

Las siis see ausammas tähistab siin ka kõiki neid vapraid, tihti meelehei-

Foto: Aare Leinpere

tel, aga mitte kunagi lõplikult alla andnud eesti emasid, kui just nälg ja külm neid ei tapnud. Anname neile siin au, sest tänu neile ja nende taolistele on meie rahvas püsima jäänud ja kestab ehk ka veel edasi.

Heli Susi

Memento Tallinna Ühendus

Valgamaa Memento Ühing käis Tallinnas kultuuri-retkel

15. septembril käisid Valgamaa mementolased kultuuri-retkel Tallinnas. Külastati Vabadussõja mälestussammast, uudistati lillesorte nii Kadrioru lossi pargis kui Tallinna botaanikaaias.

Fotod: Tiit Teesalu

Igatseme kokkukõla...

Siin laename 1934. aasta "Eesti Naise" jõulunumbri kaanepilti ja juhtkirja. Olgu see meenutuseks Esimesest Iseseisvusajast.

"Vaata, ma olen igapäev teie juures maailma otsani."

Jõulud! Imeline sõna, milles kirjeldamata palju salapärasest jõudu, lapselikavameelseid rõõmusädeid, lunastavat lohutust, hingestavat rahu. Nimetad teda laste killas, ning kohe süttivad silmad nagu pirrud põlema. Meenub ta sulle endale murelikul õöl, mil uni ei sule silmi ja painajalikul tunnil nagu ei näiks enam tulevat lõppu, – tunned, et korraga läheb valgemaks su toas. Nagu virguks juba agu ja hommik. Haarad kinni taas elu käest, mure murrad maha, lootusi kiirgad ja tunned taas jõudu armastada.

Kust on pärit selle sõna otse maagilise jõud? Mis on see lunastav häädu nende päevade rüpes, mis võiksid olla nagu puhkepäevad tavalised kõik? Miks neile päevadele mõeldeski juba valgub soojust südamesse ja valu nagu astub varju? On vaid üks vastus: **me elame** siis evangeeliumi. Me tahame armastada siis nagu **Tema** on armastanud.

... Kuuleme sageli karme, kuid ühekülgseid etteheiteid meie sajandi tehnilisele arengule. Neist tundub, nagu oleks **masin** süüdi maailma tabanud külluslikus hädas. Ja **ainult** masin. Kuuleme, et teispoole ookeani põletatakse nisutagavarasid, selleks, et tõsta hindu. Kuna saak on erakordselt suur, tänu senikuulmatule tehnika rakendusele põllunduses. Samal ajal aga samas uues maailmas nälgib miljoneid töötuid. Mispärast?

Arvan, et siin peitub meie sajandi tehnilise võidukäigu saatuslik ja deemonlik järelmõju: masin on mehhaniseerinud ka inimese

hinge, puht alateadvuslikult. – Me mõtleme, mõtleme, kalkuleerime lõpmata. Me aju reageerib suurepäraselt kõigile mõjudele. Ta on täpne nagu moodne elektrometriline registratuur. Ning kõige selle juures me näime unustavat, et oleme veel inimesed. Kuid loodus ei lase seda unustada. Tekib lõhe me sismuses. Sageli satume ummikusse. Muutume üha rahunumaks, närvilisemaks. Otsime õnne, kuid ei leia seda. Elame külluses, kuid miljonite näljakisa häirib me rahu. ...

Need on probleemid, mille ees seisab tänapäeva maailm. – Inimene lendab linnuna taevas all, ujub kalana vees, kullerdub läbi iidsete kaljude, ehitab, loob nagu jumal – ja ometi pole õnnelik. Mispärast? Meenuvad suure kaalilealase sõnad: "**Mis aitab see kõik, kui võidaksid kogu maailma ja siiski rahu ei leia oma südames!**" On saatuslikult selge: inimene on muutunud tasakaalutuks. Ning seda seetõttu, et ta on kasvanud ühekülgsest. Me ei suuda muuta inimese ürgset põhielement: see otsib harmooniat, mikrokosmilist terviklust endas. Leidmata seda ta on igavesti rahutu. – Oleme arenenud enekuulmatult kaugele, kuid vaid **ühes** suunas: **mõistuslikult**. Kuid me hing pole suutnud pidada sammu me mõistusega. Inimene on sattunud hädaohtu oma võitude pärast. Mitte et need võidud oleksid alahinnatavad. Ei! Kuid seetõttu, et neile on ohverdunud inimese harmoonia. See viimane on aga inimese paratamatu põhielement, universaalne kriteerium.

Igatseme jälle kokkukõla. ... Loobutakse kunstlikust vaimlisest nivelleerumisest ja massinimese kultusest ning otsitakse lunastust inimese individuaalses jõus. Inimese

vaimline kasvatus on tõusnud jälle jõulise probleemina päevakavva. Kasvatus mitte teatud suunas, vaid **igas** suunas, hingelise terviklikkuse ja tasakaalu taasleiaks.

On lausa meeletus üha kuhjata etteheiteke inimese mõistuslikule arengule. Selles ei ole lunastust. Inimene nälgib tunnetuse järele, see on tema loomuses, ning lahutamatu temast. ... Kuid leitagu sellele tasakaalustav harmoneeriv jõud! See viimane on olemas – inimese **hinges**.

Igatseme kokkukõla. Ja selles igatsuses on lunastust. Tunneme kasvavat tiibu püüdmisile, tunneme taas jõudu armastada. Käsi kirjeldamata hell haarab me rahutu südame. Tähti süütub hinges. Aime üht kosmilist lähiolu. Tajume tuhandeid sidemeid, ühendavaid meid kõiksusega, ning lõpmatut, igavest hädust selle varjul. Selle aimuse sügava tõlgitsusena poetuvad huulile taas suure kaalilealase sõnad universaalse haaravusega:

"Vaata, ma olen igapäev teie juures maailma otsani!"

Tasa, tasa, jõulukellad kajavad.
Kuusk see särab küünaldes,
rõõm on kõigil südames.
Jõulud tulnud ju.

**Rahulikku jõuluaega
ja meeleolukat aastavahetust!
Tervist ja rõõmu uuel aastal!**

Eesti Memento Liit